HIFO nytt

1.08

MEDLEMSBLAD FOR DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

WWW.HIFO.NO

innhold nr. 1 / 2008

3 Leder. Av *Inger Marie Okkenhaug*
4 Minneord for Øyvind Bjørnson (1950–2007)
5 HIFOs Fritt Ord-stipend. Statutter for «HIFOs Fritt Ord-stipend»
6 «Making Peace while Waging War»: Fredsprosessen under den første sudanesiske borgerkrigen. Av *Marit Magelssen Vambheim*
15 «The Frozen Case»: Palestinske flyktningers rettigheter i Libanon. Av *Maria Aano Reme*
24 Et libanesisk, sji'a-muslimsk syn på utviklingspolitikk? Av *Kristin Finne*
29 Debatt: Petter Dass-feiden. Svar til Einar Niemi. Av *Øystein Rian*
33 Vilkår for forfattaroppdrag. Av *Aud Mikkelsen Tretvik*
35 Mangfald eller einfald – nynorsk i «Mangfaldsåret 2008». Av *Steinar Aas*
36 Debatt: 1905–2005: Et konsensusjubileum? Av *Anders Kirkhusmo*
38 Sitatet. Av *Jan Anders Timberlid*
39 Fotografiet i historien – historien i fotografiet. Av *Anne Aune*
40 Informasjon om Kulturminneåret 2009. Av *Sidsel Hindal*
42 Annonse: Samlaget
44 Bokmelding: Ellen Schrumpf: Barndomshistorie. Av *Herdis Kolle*
48 Annonse: Norske historiedagar Tromsø, 19.–22. juni 08

Forside:
Fire generasjoner i et armensk flyktningehjem i Beirut, 1920-tallet. Foto: Riksarkivet.

ISSN 0802-3204

HIFO – Den norske historiske forening
AHKR, Universitetet i Bergen, Postboks 7805, 5020 Bergen
Bankkonto 7874 06 46582

HIFO-nytt kommer ut med seks nummer årlig. **Manusfrist hefte 2/08: 15. april 2008.**
Manuskripter sendes redaksjonen ved redaktøren, helst som vedlegg til e-post eller på diskett, skrevet i WordPerfect eller Word med vedlagt utskrift.

Annonsepriser: 1.000 kr per helside, 500 kr per halvside.

Grafisk produksjon: Bækken Grafisk Design. Trykk: Arne Steens Offsettrykkeri

Nye historikere og forskningsfunn fra konfliktområder i Midtøsten

INGER MARIE OKKENHAUG

I årets første HIFO-nytt ønsker vi å sette fokus på nyutdannede historikere og deres bidrag til historiefaget. Denne gang er det ikke arbeidsmarkedet eller fagpolitiske utfordringer det handler om, men bidrag til vår historiske forståelse. Tre ferske *mastere* i historie presenterer her sine forskningsfunn. Alle tre har arbeidet med problemstillinger knyttet opp mot konfliktområder i Midtøsten. I oppgaven «Making Peace while Waging War» tar Marit Magelssen Vambheim utgangspunkt i moderne konfliktteori for å forklare hvorfor prosessen for å finne en politisk løsning på den første borgerkrigen i Sør-Sudan mislyktes. Oppgaven setter denne spesifikke fredsprosessen fra 1965-66 inn i en større fortolkningstradisjon relatert til fredsforhandlinger.

I oppgaven «An Islamist Notion of Development? A History of Lebanese Shi'i Development Policies between 1969 and 1992» ser Kristin Finne på sjiá-muslimsk utviklingspolitikk i Libanon i teori og praksis. Målet er en størrre innsikt i Hizbollas syn på utvikling i det krigsherjede landet. Hun konkluderer med at det ikke har eksistert en samlet libanesisk, sjiá-muslimsk utviklingspolitikk siden 1978, til tross for at Hizbolla hevder det motsatte.

Libanesisk politikk er også tema for Maria Aano Remes masteroppgave, «The Frozen Case: Civil Rights of the Palestinian Refugees in Lebanon. Perceptions and Realities». Her er fokuset på Libanons restriktive politikk i forhold til landets flere hundre tusen palestinske flyktninger. Etter 60 år nekter Libanon fortsatt å gi palestinerne rettigheter, til tross for at andre vertsland i regionen i større eller mindre grad har gjort det. Remes oppgave tar for seg forholdet mellom styrende organ i Libanon og flyktningenes manglende sivile rettigheter.

Både Sudan og Libanon har fått erfare hjemløse mennesker fordrevet av krig. I hele Midtøsten er det i dag flere millioner mennesker på flukt. Deler av regionen måtte også leve med flyktningeproblematikk i årene før 1948. I løpet av, og i årene etter første verdenskrig kom det et stort antall fordrevne armenere og andre kristne minoriteter til Libanon (og Syria). Fotografiet som preger forsiden av dette nummeret er fra 1920-tallets Beirut. Det viser en armensk familie på fire generasjoner i en av datidens store flyktningeleire.

HIFO-nytt har denne gang fire debattinnlegg: Et er tilsvar på «Petter Dass-feiden», to bidrag tar for seg språk og vilkår for historisk oppdragsarbeid, mens ett innlegg ser på historikernes bidrag til jubileumsåret 2005. – Dette med tanke på årets historikerdager i Tromsø hvor feiringen av 1905 og 1814 er tema for hovedsesjonen. HIFO-nytt vil forøvrig benytte anledningen til å oppfordre alle medlemmer til å melde seg på til historikerdagene! Informasjon finner dere annet sted her i bladet.

Vi har også minneord over vår gode kollega professor Øyvind Bjørnson.

Foruten å være redaksjonemedlem i HIFO-nytt, var Øyvind Bjørnson med på å starte HIFOs lokallag i Bergen. I en periode var han også leder for Bergen-HIFO.

Minneord for Øyvind Bjørnson (1950–2007)

Vår nære venn og kollega, professor Øyvind Bjørnson, døde plutselig, 3. desember i fjor.

Øyvind begynte sitt arbeidsliv som journalist i Haugesunds Avis, men det var sosialhistorisk forskning som ble hans livsoppgave. Først som student og oppdragsforsker, så fra 1993 som professor i historie ved UiB.

Øyvind var en nyskapende forsker som etterlater seg et inspirerende livsverk. Han har satt markante spor etter seg innenfor arbeidslivets historie og levert vesentlige bidrag til forståelse av velferdsstaten og sosialdemokratiet. Han skapte skole med sine analyser av arbeidsforhold i ulike yrker og hva de fikk å si for arbeiderbevegelsens utvikling. I hovedoppgaven undersøkte han bakgrunnen for framveksten av Fagopposisjonen i Trondheim i årene fram til første verdenskrig. Så fulgte studier av arbeidet i gruveindustrien, der han med utgangspunkt i Stordø Kisgruber viste sammenhengene mellom ledelse, lønnssystemer, arbeidsoppgaver og holdninger blant de ansatte. Han spilte i denne tiden en viktig rolle i det flerfaglige arbeidslivsforskningsmiljøet i Bergen (AHS). Seinere fullførte han banebrytende arbeider om flere av arbeidslivets og velferdsstatens sentrale institusjoner: Arbeidstilsynet, forhandlingssystemet og trygdesystemet, det siste sammen med sin livsledsager, professor Inger Elisabeth Haavet.

Selv mente han at hans bind av Arbeiderbevegelsens historie kanskje var hans viktigste verk. Her sammenfattet han sin historieforståelse i en bred framstilling av arbeiderne, arbeidet og arbeidslivet i Norge i de første tiårene av 1900-tallet. Dette var de dramatiske årene da institusjonene i arbeidslivet ble utformet. Øyvind ga oss bakgrunnen for denne samfunnsbyggingen, ikke bare gjennom organisering og arbeidskamper, men ved å løfte fram ulike lag av det arbeidende folket i et mangfoldig spekter av bransjer og yrker. Han ga oss en forståelse for hvordan mobiliseringen for bedre kår hadde sine forutsetninger i de ulike grupper som bar den fram.

Hans utpregede stilistiske evner gjorde ham i stand til å formulere nye historiefaglige innsikter i form av presise og fortettede fortellinger som ga ham en engasjert leserkrets både blant fagfeller og andre historieinteresserte. Det faglige ambisjonsnivået hans kom til fulle fram i det siste store arbeidet han rakk å fullføre. Boka om Haugesund fra 1914 til 1950 skulle bli en framstilling av verdenshistorien sett fra fødebyen hans. Med sin sedvanlige teft for utsagnskraftige kilder innfridde han sine egne høye ambisjoner. Gjennom uttrykksfulle skildringer av hvordan haugesundere av alle samfunnslag levde sine liv, viste han hvordan de lokale historiene var vevd inn i de store samfunnsendrende prosessene som preget denne perioden.

Øyvind var et arbeidsjern og la ned en formidabel arbeidsinnsats på instituttet som foreleser og i en lang rekke utvalg og komiteer. Hans største bidrag som universitetsansatt, ved siden av sin egen forskning, var likevel utvilsomt hans innsats og engasjement som veileder for studentene og som faglig inspirator for kollegene. Øyvind var en svært dyktig og meget populær veileder. Han var en kritisk kommentator, men hans inkluderende og ikke-autoritære væremåte la et viktig grunnlag for utvikling av både selvtillit og selvstendighet hos studentene. Han veiledet innenfor et bredt spekter av emner innenfor både norsk og internasjonal moder-

Øyvind Bjørnson ved lanseringen av boka Haugesund 1914–1950. Dei trødde sjøen *i 2004. Foto: Harald Nordbakken, Haugesunds Avis*

ne historie, og viste en usedvanlig åpenhet for nye ideer og perspektiver. Øyvind var en uvurderlig støttespiller og mentor for mange yngre historikere ved Historisk institutt og Rokkansenteret, blant annet gjennom etableringen av et løpende manusseminar som utviklet seg til å bli en fruktbar arena for engasjert diskusjon av både empiriske, teoretiske og formidlingsmessige sider ved historieskrivingen.

Øyvind var en beskjeden mann, som ikke likte å framheve seg selv. Vi som lærte ham å kjenne opplevde en fascinerende kombinasjon av faglige autoritet og menneskelig raushet. Han utfordret oss, både med skarpskodde argumenter og underfundige kommentarer, og faglige diskusjoner kunne ofte gå over i samtaler om fotball eller privatlivets viderverdigheter. Humoren hans var da også av godt vestlandsk merke; full av brodd og samtidig avvæpnende.

De siste årene slet han med sviktende helse, men vi hadde trodd at vi fortsatt i mange år skulle få gleden av å ha ham som vår inspirerende venn og kollega.

Av venner og kolleger ved Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen

HIFOs Fritt Ord-stipend

Statutter for «HIFOs Fritt Ord-stipend»

1. Gaven fra institusjonen Fritt Ord utgjorde kr 100.000 og fordeles på 5 stipend, hvert på kr. 20.000, til nyuteksaminerte Mastergradskandidater som er medlemmer av HIFO. Midlene skal brukes til å publisere mastergradsoppgavene i bokform eller til å bearbeide dem til tidsskriftartikler. Stipendet ledsages av et diplom.

2. Det deles ut 1-2 stipend pr. kalenderår f.o.m. 2004. Utlysningen skjer i siste nummer av HIFO-nytt vedkommende år.

3. Foreningens medlemmer kan søke om stipend både på egne og andres vegne.

4. Den det søkes for, må ha innlevert mastergradsoppgaven i det kalenderåret stipendiet er utlyst for. Kandidater som har avlagt sin eksamen tidligere, kan ikke komme i betraktning.

5. I prioriteringen mellom kandidatene skal det tas hensyn til kvalitet og originalitet på hovedfagsarbeidene, men også til fagområde og de mulighetene den enkelte vil ha for å få publisert resultatene sine på annet vis.

6. Søknadene behandles av en komite oppnevnt av HIFOs styre.

7. Det er ikke anledning til å påklage avslag på søknad om stipend.

8. Mottagerne må avgi rapport om bruken av stipendet til HIFOs styre.

9. Ved publisering skal det opplyses i forord, fotnote eller på annen måte at utgivelsen har mottatt støtte fra HIFO. Mottageren plikter dessuten å gi HIFO melding om publiseringen og vedlegge to eksemplarer av publikasjonen.

Søknadsfrist for masteroppgaver innlevert i 2007, er 1. mars 2008

«*Making Peace while Waging War*»:
Fredsprosessen under den første sudanesiske borgerkrigen

MARIT MAGELSSEN VAMBHEIM

Den første borgerkrigen i Sør-Sudan begynte med et begrenset opprør i provinsen Ekvatoria i 1955, som mot begynnelsen av 1970-tallet utviklet seg til full borgerkrig. Opprørerne mente de afrikanske folkegruppene i Sør-Sudan ble undertrykket av den arabiske majoriteten, både politisk, økonomisk og sosialt, og at denne undertrykkingen hovedsakelig kom av at araberne i Nord-Sudan fortsatt så på afrikanerne i sør som usiviliserte og som slaver.[1] I mars 1965 møttes politiske ledere fra Nord- og Sør-Sudan i Khartoum, i et forsøk på å komme fram til en politisk løsning på konflikten som hadde ulmet og gradvis vokst seg mer alvorlig over 10 år. De første forhandlingsrundene forgikk i mars 1965, og ble kjent som Round-Table Conference(RTC). RTC endte med nye forhandlinger i en komité kalt Twelve-Man Committee(TMC). Forhandlingene i TMC varte i ett år, fra juni 1965 til dens endelige anbefalinger ble overlevert statsministeren i juni 1966. Men etter at regjeringen tok imot TMCs rapport, stoppet fredsprosessen opp, og ingen av anbefalingene ble implementert.

På grunnlag av dette har den etablerte forskningslitteraturen på feltet konkludert med at prosessen var en fiasko, men ingen har hittil foretatt en systematisk undersøkelse av det historiske kildematerialet for å finne ut *hvorfor*. Denne masteroppgaven tar utgangspunkt i moderne konfliktteori, og analyserer kildematerialet fra Round-Table Conference og Twelve-Man Committee for å finne ut nettopp dette: Hvorfor mislyktes Round-Table Conference og Twelve-Man Committee i å skape fred i Sør-Sudan?[2]

Oktoberrevolusjonen

Etter at Sudan fikk uavhengighet i januar 1956, gikk det bare knappe tre år før det parlamentariske systemet kollapset: Personlige ambisjoner, intriger og maktkamper hadde ført til at de sudanesiske politikerne hadde mistet tilliten i befolkningen, og i november 1958 gjennomførte hæren, ledet av general Ibrahim 'Abboud, et statskupp uten store protester fra verken folket eller regjeringen.[3]'Abboud var tilhenger av en kompromissløs islamiserings- og arabiseringspolitikk i sør, som han mente var nødvendig for å skape en felles nasjonal identitet og motarbeide de store kulturelle og religiøse forskjellene mellom Nord- og Sør-Sudan. Under 'Abbouds regime vokste opprøret i Sør-Sudan seg sterkere. Det kom til stadig flere voldelige sammenstøt mellom opprørerne og hæren, og oppslutningen om geriljabevegelsen Anya-Nya økte stadig i sør.[4] I tillegg var både den økonomiske og den sosiale politikken 'Abboud-regimet førte upopulær også i Nord-Sudan, og motstanden mot regimet vokste. Høsten 1964 åpnet regimet for offentlig debatt om konflikten i sør, noe som åpnet slusene for folks mistillit til regimet også på andre områder. Debattene utviklet seg til generelle anklager mot regimet, som forgjeves forsøkte å stoppe kritikken. Den 21. oktober samlet store folkemengder seg i Khartoum. De ble møtt av væpnet politi, og denne konfrontasjonen og folkelige opprør de påfølgende dagene styrtet 'Abbouds regime.

Overgangsregjeringen som overtok makten bestod av de gruppene som hadde

vært mest sentrale i opprøret, noe som utelot de sekteriske partiene, som tradisjonelt har vært svært betydningsfulle i sudanesisk politikk, til fordel for mer sekulære krefter.[5] Statsministeren, Sirr al-Khatim Khalifa hadde en klar oppfatning av at konflikten i Sør-Sudan ikke kunne løses militært, og han begynte umiddelbart forhandlingene om våpenhvile i Sør-Sudan.[6] Planleggingen av en fredskonferanse begynte også tidlig, etter initiativ fra den sør-sudanesiske politikeren William Deng. Demokratiske valg ble også planlagt, og disse ble gjennomført, om enn bare i Nord-Sudan, i april 1965.[7] Men disse faktorene la ingen demper på det voldelige opprøret i sør. I perioden fra oktoberrevolusjonen i 1964 til TMC la fram sine anbefalinger for statsministeren i juni 1966 ble konflikten stadig blodigere.[8]

Kilde: Perry Castañeda Library – Map Collection.
Sudan Map (United Nations): http://www.lib.utexas.edu/maps/sudan.html

Round-Table Conference

Selv om RTC ble arrangert etter forslag fra sør-sudaneseren William Deng, var det store konflikter innad i opprørsbevegelsen omkring konferansen. Faktisk førte Dengs initiativ til at det partiet som anså seg selv som Anya-Nyas politiske ving, Sudan African National Union (SANU) ble delt i to: Partiene ble fra og med RTC-forhandlingene kalt SANU(inside) og SANU(outside).

SANU(inside) var Dengs parti, og det eneste sør-sudanesiske partiet som i utgangspunktet gikk inn for en føderal løsning på konflikten. De foreslo at Sør-Sudan skulle få egne styrende organer, og at disse styringsorganene burde ha stor grad av frihet til selvstyre. Blant forslagene var at sør-sudanesiske myndigheter burde ha rett til sin egen økonomistyring, egen utenrikspolitikk og også sin egen hær. De skulle likevel ha et tett forhold til de sentrale myndighetene i Khartoum, men det var et krav at unionen mellom de to regionene skulle være «frivillig», og innebære enkelte felles institusjoner samt felles infrastruktur og transportsystem.[9]

- **1899–1956:** Britene og Egypterne samarbeider om kolonistyre av hele det geografiske området som i dag er Sudan.
- **August 1955:** Opprør i provinsen Ekvatoria, som sprer seg til hele Sør-Sudan. Blir slått ned av nord-sudaneserne, i samarbeid med britene. Men mange opprørere greier å flykte, og disse danner utgangspunktet for opprørsbevegelsen Anya-Nya, som kjemper mot regjeringshæren fram til 1972.
- **1. januar 1956:** Sudan får uavhengighet. Demokratisk styresett blir innført.
- **November 1958:** Militærkupp, ledet av Ibrahim 'Abboud. Tiltak for tvangsislamisering og –arabisering blir gjennomført i Sør-Sudan.
- **Oktober 1964:** Oktoberrevolusjonen. Et folkelig opprør, som styrter 'Abbouds regime. En overgangsregjering tar makten, ledet av statsminister Sirr al-Khatim Khalifa.
- **Mars 1965: Round-Table Conference:** Politikere fra Nord- og Sør-Sudan møtes for å forhandle om en politisk løsning på konflikten i sør. Ender uten enighet, men utnevner 12 menn til å sitte i en komité (Twelve-Man Committee) for å fortsette forhandlingene.
- **April 1965:** Valg i Nord-Sudan. Det sekteriske Ummapartiet vinner valget og danner regjering, ledet av statsminister Mohamed Ahmad Mahgoub.
- **Juni 1965:** Twelve-Man Committee starter sine forhandlinger.
- **Juli 1966:** Personlig maktkamp innad i Ummapartiet fører til at Mahgoub må trekke seg fra statsministerposten. Sadiq al-Mahdi overtar.
- **Mai 1967:** Mahgoub greier å ta makten tilbake, og blir gjeninnsatt som statsminister.
- **Mai 1969:** Nytt militærkupp, ledet av obersten Jafar Nimeiri, i samarbeid med det sudanesiske kommunistpartiet.
- **Februar 1972:** Forhandlinger mellom Nimeiri og den sør-sudanesiske lederen Joseph Lagu i Addis Ababa (Etiopia). Partene signerer Addis Ababa-avtalen, som skaper fred i Sør-Sudan fram til september 1983.

SANU(outside) deltok ikke direkte i forhandlingene verken på RTC eller i TMC. Partiet stilte motvillig med representanter på RTCs første dag, men Aggrey Jaden, som ledet partiets delegasjon, forlot Khartoum like etter å ha holdt en følelsesladet introduksjonstale på vegne av partiet. SANU(outside) var de mest kompromissløse av de sør-sudanesiske partiene, og deres hovedkrav var løsrivelse fra Nord-Sudan og etableringen av en egen sør-sudanesisk stat.

Southern Front ble etablert etter oktoberrevolusjonen, av sør-sudanesiske akademikere bosatt i Khartoum. En av lederskikkelsene i partiet, Abel Alier, utmerket seg senere som en svært viktig og dyktig forhandler, da han deltok i forhandlingene i Addis Ababa i 1972 på vegne av Jafar Nimeiris militærregime. Southern Front hadde uavhengighet og selvstyre som hovedmål under RTC og TMC, og insisterte på at deres motstand mot enkeltpunkter skulle komme fram i anbefalingene som TMC overrakte statsminister Mahgoub i juni 1966.[10]

Nord-sudaneserne var mer samlede i sin forhandlingsstrategi, og de var flinke til å utnytte svakhetene sør-sudaneserne avslørte da de blottla sine interne stridigheter. Den nord-sudanesiske delegasjonen bestod av representanter fra en felles organisasjon for fagforeningene samt de fem største nord-sudanesiske politiske partiene. Det

sekteriske Ummapartiet ble den klare vinneren av valget i Nord-Sudan i april 1965, og partiet satt med statsministeren i hele denne perioden (1965-1969). Ummapartiets leder, Mohamed Ahmed Mahgoub, var statsminister fram til juli 1966, og satt dermed med makten under TMCs forhandlinger. Verken han eller hans etterfølger, Sadiq al-Mahdi, fulgte opp anbefalingene som ble presentert i TMCs rapport.

Initieringsfasen

Walter opererer med tre faser i fredsprosesser: Initiering, forhandling og implementering. Både Walter og Kaufman mener riktig *timing* av en fredsprosess er en kritisk faktor for hvorvidt forhandlinger skal lykkes i å bilegge en borgerkrig.[11] Dersom man i utgangspunktet ser at partene ikke er motiverte for fred, er sjansene for at forhandlinger vil lykkes svært små. De to faktorene som oftest motiverer partene for fred, og som derfor er viktige å vurdere før fredsforhandlinger skal iverksettes, er krigens omkostninger, både menneskelig og materielt, og det militære styrkeforholdet mellom partene.[12]

I forhold til disse faktorene kan man konkludere med at den sudanesiske konteksten i 1965-1966 var et svært dårlig utgangspunkt for en fredsprosess: Det har blitt hevdet at konflikten i Sør-Sudan ikke var omfattende nok til å kalles en borgerkrig, men at det er mer treffende å betegne konflikten som et slumrende opprør.[13] Anya-Nya var fortsatt en splittet opprørbevegelse helt uten sentral kommando, og var derfor ikke i stand til å kjempe noen koordinert og effektiv kamp mot regjeringshæren. Likevel var krigen fortsatt på et så tidlig stadium at begge partene hadde tro på at det var mulig å vinne krigen. Tapstallene var fortsatt lave, og ingen av partene kan sies å ha vært krigstrøtte på dette tidspunktet. Det har også blitt hevdet at sivilbefolkningen i Nord-Sudan faktisk støttet krigen.[14] Dermed følte ikke de nord-sudanesiske politikerne press fra sine velgere om å få til en fredsavtale, og ingen av partene kan sies å ha hatt spesielt sterke motivasjoner for å inngå tøffe kompromisser. Dette kan ha vært blant hovedårsakene til at anbefalingene TMC til slutt overrakte statsministeren aldri ble fulgt opp og implementert, og dessuten var full av uoverensstemmelser.

Hvilken betydning har så demokrati og de demokratiske institusjonenes effektivitet for partenes motivasjon? Ifølge såkalt «demokratisk-fred»-teori er demokrati og demokratiske institusjoner den beste garanti for vellykkete fredsprosesser.[15] Walter hevder derimot at dette ikke er noen generell regel, og at demokratisk valgte regjeringer ikke inngår kompromisser for å oppnå fred oftere enn autoritære, ikke-demokratiske regimer.[16] I Sudan var regimeskiftet som fulgte oktoberrevolusjonen i 1964 utvilsomt nøkkelen til selve muligheten for en fredsprosess.[17] Statsminister Khalifa var den første nord-sudanesiske statslederen som offisielt erkjente at det i det hele tatt eksisterte en konflikt i sør, og fredsprosessen i 1965-1966 var en direkte konsekvens av denne erkjennelsen. Dessverre kan ikke dette tas til inntekt for argumentet at demokrati har avgjørende betydning for mulighetene for en vellykket fredsprosess: Dette forsøket mislyktes, og konfliktnivået økte gjennom hele perioden.[18] Nimeiris militærregime derimot, som styrte Sudan fra 1969 til 1985, greide å få en slutt på borgerkrigen –på tross av at det var både autoritært og udemokratisk.

En faktor som kan ha vært svært viktig for utfallet av denne fredsprosessen, er det rådende politiske klimaet under forhandlingene. Kaufman hevder at man må vente på at maktbalansen tipper i favør av de politiske kreftene som ønsker fred før man setter i gang en slik prosess.[19] Nok en gang gir situasjonen i Sudan i 1965-1966 dårlige odds: Ingen av de sør-sudanesiske politikerne som deltok i forhandlingene hadde noen som

helst makt over Anya-Nya, og forhandlet dermed utelukkende på vegne av seg selv, og ikke på vegne av geriljabevegelsene som kjempet mot regjeringen i Sør-Sudan. Et svært sentralt spørsmål er derfor: Hvordan hadde de da tenkt å gjennomføre implementeringen av den endelige avtalen?

Men den sør-sudanesiske opprørbevegelsen var ikke bare splittet mellom en politisk og en militær ving. Innad var de sør-sudanesiske politikerne uenige, både om forhandlingsstrategi og om målsetninger.[20] Anya-Nya var dessuten også svært fragmentert, og interne kamper mellom forskjellige fraksjoner av geriljabevegelsen var vanlig helt fram til 1970. De nord-sudanesiske politikerne var klar over den manglende autoriteten motparten deres hadde, og utnyttet i flere situasjoner dette til å styrke sin posisjon i forhandlingene. Slik svekket mangelen på koordinering og felles mål sør-sudanesernes forhandlingsevne, og bidro samtidig til å undergrave fredsprosessen.[21]

Det er dessuten tydelig at heller ikke nord-sudaneserne tok forhandlingene alvorlig, og at de ikke følte seg forpliktet av fredsprosessen. Under RTC fokuserte alle de nord-sudanesiske partiene hovedsakelig på å posisjonere seg i forhold til valgene som var planlagt bare få uker frem i tid. Ingen ville påta seg ansvar for voldshandlingene i Sør-Sudan, muligens av frykt for å miste velgere. I tillegg presenterte den nord-sudanesiske delegasjonen på RTC bare ett forslag til maktfordeling, og nektet etter dette å komme sør-sudaneserne i møte under forhandlingene. Dermed signaliserte de at de ikke hadde noe å gi: Kompromisser var umulige. Dersom partene hadde vært tilstrekkelig motiverte for fred, ville de sannsynligvis greid å motstå slike fristelser til å motarbeide forhandlingene.

Forhandlingsfasen

Mange forskere har hevdet at den aller viktigste fasen i en fredsprosess er forhandlingsfasen. Ifølge disse forskerne er det aller viktigste i en fredsprosess å komme til enighet omkring de viktigste konkfliktspørsmålene. To sentrale faktorer er spesielt viktige for denne fasen: Betydningen av konflikter knyttet til identitet, og hvorvidt man involverer en utenforstående megler i forhandlingene. Begge disse faktorene påvirker tillitsforholdet mellom partene.

Identitetsspørsmål har spesielt stor betydning for forhandlingenes utgangspunkt, siden de tilfører følelsesladde konflikter som kompliserer alle faser i forhandlingsprosessen. Slike spørsmål var, og er fortsatt, viktige i konflikten mellom Nord- og Sør-Sudan. Både nord- og sør-sudaneserne hadde klare oppfatninger om sin egen og om ut-gruppens identitet og tilhørighet, og religiøse og kulturelle forskjeller var åpenbart sentrale konfliktlinjer under forhandlingene. Sør-sudaneserne la stor vekt på slike forskjeller, og hevdet at de hadde vært hovedårsaken til konflikter mellom folkegrupper i Nord- og Sør-Sudan siden lenge før uavhengigheten. Separatistene i SANU(outside) og Southern Front konkluderte på grunnlag av dette med at den eneste løsningen på konflikten var at Sør-Sudan fikk selvstendighet. SANU(inside) var mer moderate, og mente konflikten kunne løses ved å tilkjenne sør-sudaneserne selvstyre i enkelte sentrale anliggender, som bilaterale relasjoner, politistyrke, helsevesen og skolesystem.

Nord-sudaneserne nektet derimot for at konflikten hadde etniske eller religiøse årsaker. De hevdet at den felles nasjonalfølelsen i Nord-Sudan, på tross av etniske forskjeller, var bevis for at arabisme ikke var en ideologi som hadde røtter i rasisme eller noen form for etnisk diskriminering, slik sør-sudaneserne påstod. Under konstitusjonskommiteens arbeid i 1967-1968 var likevel alle de nord-sudanesiske partiene opptatt av å understreke at den sudanesiske nasjonale identiteten var tett knyttet til islam, og insisterte derfor

på at konstitusjonen som skulle vedtas måtte befeste Sudan som en arabisk-islamsk stat. Dette strider mot det de selv hevdet i 1965-1966, men samsvarer med sør-sudanesernes påstander: Spørsmålet om hvorvidt Sudans identitet var og burde være enhetlig arabisk og islamsk var ikke irrelevant for konflikten og for de pågående forhandlingene, men rørte tvert imot ved et latent nøkkelspørsmål.

Kaufman hevder borgerkriger er konflikter mellom hele befolkningsgrupper, og ikke bare deres politiske eller militære ledere, og at etniske konflikter har spesiell betydning som egne drivkrefter i slike kriger.[22] Derfor, mener han, må man arbeide mot hele samfunnet for at fredsprosesser rettet mot slike konflikter skal lykkes. Man må aktivt gå inn for å bryte ned og positivt endre fiendebilder og idealiserte selvbilder dersom befolkningsgrupper som tidligere hatet hverandre skal kunne leve sammen. Prosesser for å etablere forståelse, tilgivelse og forsoning er nødvendig dersom man skal lykkes i å ende etniske borgerkriger med fredelige midler. Og slike prosesser må altså rettes mot alle samfunnslag, ikke utelukkende mot politiske og militære ledere.

Talene, diskusjonene og holdningene som ble uttrykt ved RTC og TMC viser tydelig at de sudanesiske lederne mislyktes i å formidle slike visjoner for sine befolkningsgrupper. Verken sør- eller nord-sudanesernes strategier gikk inn for å formidle forsonende holdninger, men bygget derimot på offermentalitet og kollektive anklager mot ut-gruppen.[23] Dette, sammen med den manglende informasjonen sivilbefolkningen fikk om de virkelige konsekvensene av krigen, førte sannsynligvis til at kløften mellom befolkningsgruppene ble større. I tillegg legitimerte disse strategiene krigføringen blant sivilbefolkningen, både ved å forsterke hat mot ut-gruppen og ved å underbygge frykten for utslettelse eller store tap dersom man aksepterte kompromisser i forhandlingene.

Implementeringsfasen

Ifølge Walter er sikkerhetsgarantier fra en utenforstående tredje part og utvetydige avtaler om maktfordeling de to viktigste faktorene for å oppnå varige, implementerbare fredsavtaler. Ingen av disse faktorene var fullt ut oppfylt under forhandlingene i 1965-1966, selv om anbefalingene som kom fram av TMCs rapport inneholdt konkrete forslag om maktfordeling. Ifølge Walter er dette faktisk ikke uvanlig: De krigførende partene kommer relativt ofte fram til enighet omkring sine nøkkelkonflikter, for deretter å undertegne avtaler som i teorien kan ende krigen. Det som oftest går galt, er implementeringen av slike avtaler, hevder Walter: Forhandlinger mislykkes fordi partene ikke makter å overbevise hverandre om at de står ved sine forpliktelser ovenfor en avtale som gir tallrike muligheter for utnyttelse i implementeringsfasen. Derfor er det nødvendig å involvere en sterk tredje part i hele prosessen, fordi sikkerhetsgarantier bare kan gis av en aktør som har styrke til å presse begge partene, og som derfor kan gi dem trygghet om at implementeringsfasen vil bli gjennomført som planlagt. Slike sikkerhetsgarantier var fullstendig fraværende i Sudan i 1965-1966. Dersom man vurderer tillitsnivået mellom partene blir det åpenbart at dette må ha vært en viktig faktor når implementeringen av avtalen aldri kom i gang. Et av de viktigste stridsspørsmålene var jo faktisk: Hvem skulle legge ned våpnene først? Nord-sudaneserne mente de umulig kunne trekke regjeringshæren ut, eller be den legge ned våpnene, når de ble angrepet på egen jord. Sør-sudaneserne på sin side hevdet at de hadde blitt lurt av nord-sudaneserne før, og at det derfor var umulig for Anya-Nya å legge ned våpnene uten først å ha konkrete resultater når det gjaldt maktfordeling.

Denne fullstendige mangelen på tillit spilte en stor rolle både for forhandlingsfasen og for den bråstoppen fredsprosessen fikk da

implementeringen skulle begynne. Walter mener altså at en faktor som kan veie opp for slik mangel på tillit, er en sterk tredje part, som må ha makt til å presse begge partene i implementeringsfasen. Men mangelen på en utenforstående forhandler i denne prosessen var et bevisst valg av deltakerne på RTC og TMC. Spesielt nord-sudaneserne (som utvilsomt var den sterkeste av partene) insisterte på at dette var et nasjonalt problem, som derfor måtte løses uten internasjonal involvering.[24]

Ved RTC deltok enkelte observatører fra noen av Sudans naboland, men disse hadde et svakt mandat, og la aldri press på deltagerne i noen bestemt retning. Ett unntak fra denne regelen var de gangene de involverte seg i debattene om løsrivelse eller enhetsløsning: Da tok observatørene åpent nord-sudanesernes side, og argumenterte sterkt for å opprettholde Sudans daværende grenser.[25] Denne partiskheten hadde betydning for de separatistiske sør-sudanesernes tillit til prosessen, og økte deres skepsis både til observatørene og til forhandlingsprosessen. I tillegg til å øke den grunnleggende mistroen blant de sør-sudanesiske separatistene, styrket sannsynligvis også dette kampviljen deres, ved å bekrefte forestillingen deres om egen identitet som et undertrykket folk omringet av fiender. Samtidig økte nok observatørenes posisjon i disse diskusjonene selvtilliten og kompromissløsheten blant nord-sudaneserne i dette spørsmålet. Slik kan man si at observatørenes rolle i forhandlingene skjøv partene fra hverandre, i stedet for å øke tilliten mellom dem.

Konklusjon

På tross av fredsforhandlingene som foregikk fra 1965-1966, har perioden fra juni 1965 til mai 1969 blitt stemplet som den verste perioden i den første sudanesiske borgerkrigen.[26] Sannsynligvis er dette resultatet av en rekke faktorer: Regjeringens utstrakte bruk av militærmakt, opprørsgeriljaen Anya-Nyas økte tilgang på våpen og militærtrening, de sør-sudanesiske politikernes mangel på legitimitet og den nord-sudanesiske sivilbefolkningens støtte til krigføringen. I denne konteksten kan det nærmest se ut som et paradoks at det faktisk foregikk en fredsprosess i samme periode.

De viktigste årsakene til at fredsprosessen mislyktes har noen av sine røtter nettopp i faktorene som bidrog til dette paradokset. Ingen av partene motiverte for fred. Sør-sudaneserne manglet faktisk ikke bare vilje, men også mulighet til å implementere en eventuell avtale. Dette bidrog til å hale ut forhandlingene, og til syvende og sist også til å undergrave hele fredsprosessen. Dessuten var mangelen på en sterk tredje part viktig, spesielt på grunn av partenes grunnleggende mistillit til hverandre.

Derfor blir det viktig å stille spørsmålet: Hvorfor satt disse politikerne i mer enn 50 møter over en periode på 16 måneder, dersom de verken trodde på eller ønsket en fredsavtale? En mulig forklaring er at prosessen fungerte som et alibi for politikere som ikke ønsket en politisk kompromissløsning. Så lenge forhandlinger pågikk, kunne politikerne på begge sider hevde overfor sine støttespillere at motstanderen var skyld i at de ikke kom fram til en løsning. Slik legitimerte forhandlingene krigføringen som ingen av partene var tilstrekkelig motivert for å avslutte.

I lys av teoriene til Kaufman og Walter er det tydelig at partenes motivasjon er avgjørende for hvorvidt fredsprosesser har forutsetninger for å lykkes. Med tanke på

Walters hypotese om at demokrati i seg selv ikke sannsynliggjør en vellykket fredsprosess, ser man for eksempel at partenes motivasjon sannsynligvis var en viktigere faktor enn demokrati i Sudan i 1965-1966, siden verken diktatoren 'Abboud eller den demokratisk valgte Mahgoub maktet å skape fred, mens diktatoren Nimeiri faktisk lyktes. Vi kan konkludere med at demokrati ikke bidrog positivt til denne fredsprosessen –men tvert imot bidrog til å oppmuntre og underbygge sekterisme, som i seg selv vanskelig kunne forenes med de kompromissene som ville vært nødvendige for å lykkes med en fredsprosess.

Utvalgt bibliografi

Beshir, Mohamed Omer 1968: *The Southern Sudan: Background to Conflict*. London: C. Hurst.

Collins, R.O. 2005: «Soldiers and Politicians: The Southern Sudanese Guerilla Movement, 1964-1973.» Kapittel 10, s. 219-231 i R.O. Collins (red.) 2005: *Civil Wars and Revolution in the Sudan: Essays on the Sudan, Southern Sudan and Darfur 1962-2004*. Hollywood, California: Tsehai Publ.

Collins, R.O. (planlagt publisert i 2008): «Chapter Five: Parliamentary and Military Experiments in Government, 1956-1969» i *History of the Modern Sudan*. California: Tsehai Publ.

Daly, M.W. og Ahmad Alawad Sikainga 1993: *Civil War in the Sudan*. London: British Academic Press.

Doyle, Michael W. 1997: *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*. New York: Norton.

Eprile, Cecil 1974: *War and Peace in the Sudan 1955-1972*. London: David & Charles.

Johnson, Douglas H. 1998: «The Sudan People's Liberation Army and the Problem of Factionalism» S. 53-72 i Cristopher Clapham (red.) 1998: *African Guerillas*. Oxford: James Currey.

Johnson, Douglas H. 2003: *The Root Causes of Sudan's Civil Wars*. Oxford: The International African Institute in association with James Currey.

Kaufman, Stuart J. 2001: *Modern Hatreds: The Symbolic Politics of Ethnic War*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Kaufman, Stuart J. 2006: «Escaping the Symbolic Politics Trap: Reconciliation Initiatives and Conflict Resolution in Ethnic Wars.» *Journal of Peace Research*, Vol. 43, no. 2: s. 201-218.

Lesch, Ann Mosely 1998: *The Sudan: Contested National Identities*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

O'Ballance, Edgar 1977: *The Secret War in the Sudan: 1955-1972*. London: Faber.

Oduho, Joseph, og William Deng 1963: *The Problem of the Southern Sudan*. London: Oxford University Press.

Salih, Mohamed Ali Mohamed 1971: «The Round-Table Conference and the Search for a Constitutional Solution to the Problem of the Southern Sudan, 1964-69.» Masteroppgave, University of Khartoum, 1971.

Sidahmed, Abdel Salam 1996: *Politics and Islam in Contemporary Sudan*. New York: St. Martin's Press.

Walter, Barbara 2002: *Committing to Peace: The Successful Settlement of Civil Wars*. Princeton: Princeton University Press.

Wakoson, Elias Nyamlell 1984: «The Origin and Development of the Anya-Nya Movement 1955-1972.» S. 127-204 i Mohamed Omer Beshir (red.): *Southern Sudan: Regionalism & Religion: Selected Essays*. Khartoum: University of Khartoum; Distributed by Ithaca Press.

Noter

1 For en innføring i hvordan de sør-sudanesiske opprørerne så konflikten, dens røtter og mulige løsninger, se Oduho og Deng 1963 og Albino 1970.

2 Teoriene analysen hviler på er hovedsakelig Barbara Walters «Credible Commitment Theory» og Stuart J. Kufmans teori om det han kaller «the Symbolic Politics Trap». Se Walter 2002, og Kaufman 2001 og 2006.

3 De fleste forskerne mener at statsminister gav fra seg makten til militæret mer eller mindre frivillig. Se for eksempel Lesch 1998: 38.

4 Navnet Anya-Nya er henter fra de sør-sudanesiske språkene Moru og Madi, der ordet betyr henholdsvis «slangegift» og «dødelig gift».

5 I sudanesisk kontekst har begrepet sekterisme fått en spesiell betydning. Det henspiller helt konkret på to politisk-religiøse bevegelser: Ansar og Khatmiyya. De politiske partiene som har direkte tilknytning til disse bevegelsene er Ummapartiet og National Unionist Party, og disse partiene har spilt en svært viktig rolle ved å hindre både en sekulær utvikling og et stabilt politisk system i Sudan siden uavhengigheten.

6 En våpenhvileavtale ble undertegnet, men den trådte i praksis aldri i kraft, og den var raskt glemt. O'Ballance 1977: 68.

7 De stadig hyppigere og mer intense krigshandlingene i Sør-Sudan ble brukt som begrunnelse for at det ikke var forsvarlig å arrangere valg i noen av de sørlige provinsene.

8 Det finnes ingen dokumenterte estimater for hvor mange som døde i den første sudanesiske borgerkrigen. Det er heller ingen som har dokumentert spesifikke tall for hvor mange geriljasoldater som var under Anya-Nyas kommando, eller hvor mange våpen de hadde.

9 «Frivilligheten» måtte ifølge SANU(inside) innebære at sør-sudaneserne fikk mulighet til å avgjøre spørsmålet om føderasjon eller separasjon i en folkeavstemning.

10 Dette gjaldt hovedsakelig i spørsmålet om regionale myndigheter skulle ha enkelte spesifikke rettigheter som innvirket på regionenes selvstyre: Rett til å organisere og drive sitt eget heimevern (i tillegg til og utenfor kontroll av regjeringshæren), rett til å utforme egne læreplaner for skoleverket, og rett til å etablere og pleie kulturelle relasjoner med nabostater uavhengig av sentralmaktens utenrikspolitiske overstyring.

11 Walter 2002: 8, Kaufman 2006: 207.

12 Det er en utbredt oppfatning at det er gunstig for partenes motivasjon til å akseptere kompromisser dersom man har en fastlåst militær situasjon, der ingen av partene har tro på at de kan vinne krigen militært.

13 Johnson 1998: 54.

14 Collins 2008: 47.

15 Se for eksempel Doyle 1997. Doyle diskuterer denne teoretiske tilnærmingen under begrepet «Liberal peace-theory».

16 Walter hevder dette på grunnlag av en kvantitativ analyse av et omfattende statistisk materiale. Walter 2002: 74-75.

17 Siden 'Abboud var overbevist om at en militær seier var eneste mulige måte å ende konflikten på, ville forhandlinger vært umulig under hans regime. Motstand mot håndteringen av konflikten i sør var en av drivkreftene bak oktoberrevolusjonen, som endte i 'Abbouds fall, og på grunn av dette lå det et sterkt press på overgangsregjeringen om å sette i gang en politisk prosess for å ende konflikten gjennom forhandlinger.

18 Da militæret igjen overtok makta i Sudan etter et statskupp i mai 1969, var konflikten i sør stadig alvorligere og hadde økende innvirkning på landets økonomiske og menneskelige ressurser enn det som hadde vært tilfellet da det sivile styret kom til makta i 1964.

19 Kaufman 2006: 207.

20 Splittelsen i SANU, som var en direkte konsekvens av RTC, er et tydelig bevis på dette.

21 På grunn av urolighetene i regionene ble det ikke gjennomført valg i Sør-Sudan i denne perioden, så det er umulig å vite om de politikerne som satt ved forhandlingsbordet ved RTC og TMC hadde stor oppslutning blant den sør-sudanesiske befolkningen.

22 Kaufman definerer fenomenet etnisk borgerkrig slik: « [...] a war where the key issues at stake –that is, the express reason political power is being contested –involve either ethnic markers such as language or religion or the status of ethnic groups themselves.» Alle disse faktorene var høyaktuelle i denne konflikten. Kaufman 2001: 17.

23 Sør-sudaneserne gjorde dette ved å gjenta og understreke sitt budskap om nord-sudanesernes overgrep mot de afrikanske, ikke-muslimske befolkningsgruppene, og nord-sudaneserne ved å fornekte alt ansvar for konflikten og samtidig hevde at sør-sudanesernes krav om selvstyre eller føderasjon utelukkende var illegitime forsøk på å tilrane seg makt ved å dele Sudan i to.

24 Sør-sudaneserne foreslo for eksempel å presentere TMC-rapporten for Organisasjonen for Afrikansk Enhet (OAU), noe som ble kontant avslått av nord-sudaneserne. I august 1965 fikk partene dessuten tilbud fra den ghanesiske regjeringen om at de kunne stille med forhandlere for å løse opp i fastlåste situasjoner rundt forhandlingsbordet. Dette tilbudet ble også avslått.

25 Det er sannsynlig at dette kom av at mange av observatørstatene selv hadde problemer med opprørgrupper i sine egne land, og at de fryktet av en deling av Sudan ville gi deres egne opprørgrupper nye argumenter og ny motivasjon for å fortsette sin kamp.

26 Wakoson i Beshir (red.) 1984: 180.

«The Frozen Case»: palestinske flyktningers rettigheter i Libanon

MARIA AANO REME
maria_gavroche@hotmail.com

I de siste årene har Libanon nok en gang vært i fokus i nyhetsbildet. Siden sommeren 2006 har en ny krig med Israel, framveksten av islamsk fundamentalisme, kampene i flyktningeleiren Nahr al-Bared, samt den pågående krisen rundt presidentvalget som har lammet regjeringens handlingsmuligheter vært med på å ødelegge bildet av Libanon som en vestlig orientert, stabil stat. Men da jeg valgte tema for masteroppgave i 2005, var Libanon relativt rolig. Det hadde ikke vært vedvarende voldelige handlinger der siden borgerkrigen ble avsluttet i 1989. Israel hadde trukket seg ut etter sin atten år lange okkupasjon i 2000. Libanon hadde sin særegne form for demokrati, og gjenoppbyggingen etter borgerkrigen var på god vei.

Jeg ønsket å fokusere på det store, gjenstående problemet; de flere hundre tusen palestinske flyktningene som hadde bodd i flyktningeleirer der siden 1948. De hadde lenge vært et av de store «glemte» problemene som alltid ble utsatt til fordel mer presserende saker, selv om flyktningene selv har opplevd forholdene som kritiske i snart seksti år. De har aldri fått nyte rettigheter i Libanon og lever avskåret og isolert fra samfunnet, noe som er ulikt palestinske flyktningers situasjon i andre arabiske vertsland, som Syria og Jordan. Selv om det har forekommet variasjoner fra tiår til tiår og fra regjering til regjering, blir det stadig gjentatt at flyktningene ikke kan bli statsborgere, slik de har blitt i Jordan.

Forskningslitteraturen har ikke hatt fokus på det som ble mitt felt, nemlig koblingen mellom den libanesiske regjeringen og palestinernes manglende rettigheter. Problemstillingen min dreide seg om hva som var årsakene til behandlingen, og oppgaven er basert på egne intervjuer og andre kilder. Jeg regnet med at hovedproblemet ville være å få offisielle representanter til å snakke om problemet, for Libanon har fått mye kritikk for sin behandling av palestinerne, og det har lenge vært et ikke-tema. Men i 2005, etter at Syria ble beskyldt for drapet på tidligere statsminister Rafiq Hariri og måtte trekke styrkene sine ut av Libanon på første gang siden 1976, forandret dette bildet seg.[1] Regjeringen begynte å snakke om og med de palestinske flyktningene gjennom en offisiell komité. Dialogen gjorde at flere var åpne for å diskutere det betente emnet, og jeg fikk intervjuet både lederen for komiteen og tidligere og nåværende politikere.

Så, i 2006, kom brått den nye krigen med Israel og den påfølgende regjeringskrisen. I den korte perioden mellom 2005 og 2006 hadde flyktningene vært på dagsorden, for så å forsvinne igjen før noen endringer ble gjort. Slik situasjonen er i dag, er de nok en gang en glemt gruppe, nedprioritert og oversett av både libanesiske myndigheter og det internasjonale samfunnet, og jeg vil i denne artikkelen presentere oppgaven med dens funn og konklusjoner.

Kort om temaet:
De palestinske flyktningene i Libanon
Den største andelen av flyktningene kom til Libanon i 1948, som følge av krigen mellom det nyopprettede Israel og de arabiske

1920 Det franske mandatet Libanon opprettes som moderne stat.

1946 Libanon får uavhengighet og blir et konfesjonelt demokrati, basert på en folketelling fra 1932.

1948 100 000 palestinske flyktninger kommer til Libanon. FN fastslår at alle har rett til å vende hjem, men Israel tillater det ikke.

1958 En indre konflikt fører til regjeringsskifte i Libanon, med en militær general som president.

1969–1975 PLO har hovedsete i Libanon og overtar styret av leirene. Flyktningene kan bevege seg fritt. PLO kjemper mot Israel fra Sør-Libanon. Libanesiske grupper deler seg i militære fraksjoner.

1975–1989 Borgerkrig i Libanon.

- Syria invaderer i 1976 og har styrker stående i nord til 2005
- Israel invaderer i 1978 og 1982 og blir stående i sør til 2000
- PLO blir drevet ut av Libanon i 1982. Massakrene i leirene Sabra og Shatila fører til flere tusen døde blant flyktningene

Borgerkrigen avsluttes i 1989 ved et kompromiss fra alle parter.

2005 Syria trekker styrkene ut av Libanon etter drapet på tidligere statsminister Rafiq Hariri.

En dialog mellom den libanesiske regjeringen og de palestinske flyktningene opprettes.

2006–2008 En kortvarig krig mellom Israel og Libanon bryter ut i 2006. Etter krigen låses regjeringen av en krise rundt presidentvalget, som fortsatt er utsatt i januar 2008, og all normal politisk virksomhet hemmes.

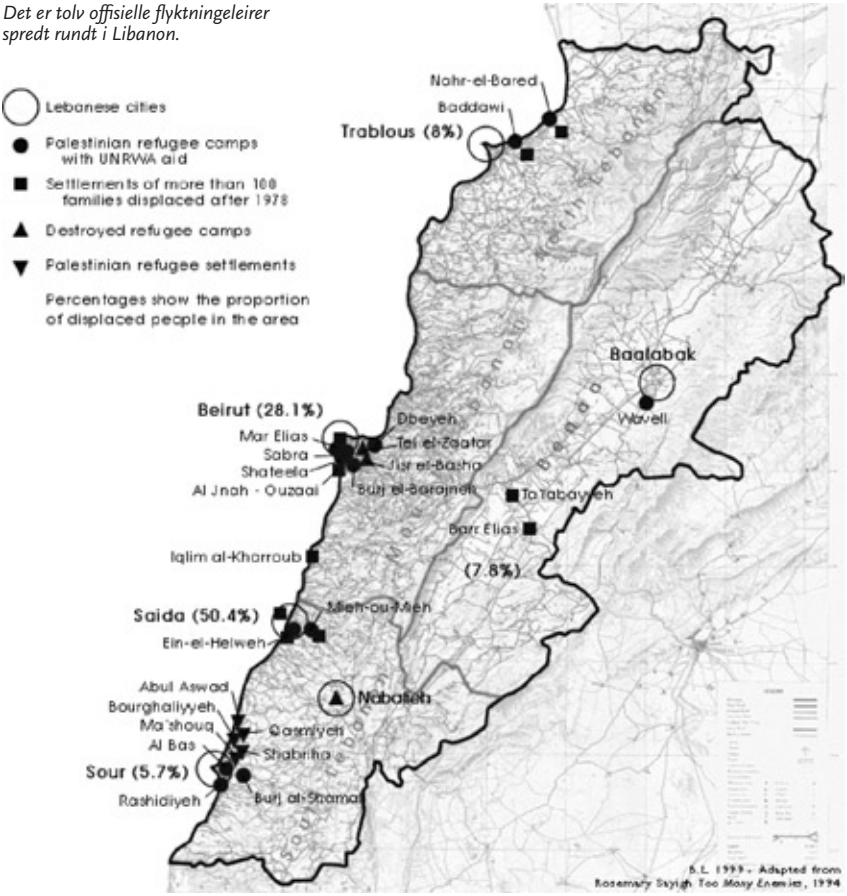
Om flyktningene:
Over halvparten av flyktningene bor i leirer, som er svært overbefolkede.
De har ikke tilgang på libanesiske skoler, sykehus eller arbeidsplasser.
Flyktningene i Libanon har de verste forholdene av alle palestinske flyktninger.

nabostatene. I dag er de offisielle tallene på over fire hundre tusen, selv om det egentlige tallet nok ligger på mellom to og tre hundre tusen.[2] Over halvparten bor i flyktningeleirer spredt rundt i Libanon, og palestinerne utgjør omkring ti prosent av den libanesiske befolkningen. Gjennom hele perioden har regjeringen unngått å ta ansvar for blant annet flyktningenes helse og arbeidssituasjon, og det har vært en varierende grad av fiendtlighet overfor dem.

I de første, dramatiske årene etter Israels opprettelse kom det få fiendtlige bemerkninger mot flyktningene fra libanesisk hold. Det var heller fokus på Israels ansvar og flyktningenes rett til å vende hjem, som fastslått av FN.[3] Som reaksjon på uholdbare forhold i leirene kom det løfter om materiell støtte, som i dette sitatet fra utenriksministeren i 1948: «*...nous ne les priverons de rien et nous ne permettrons à personne de les humilier. Ce qui les touchera nous touchera. Nous partagerons avec eux jusqu'à la dernière bouchée de pain.*»[4]

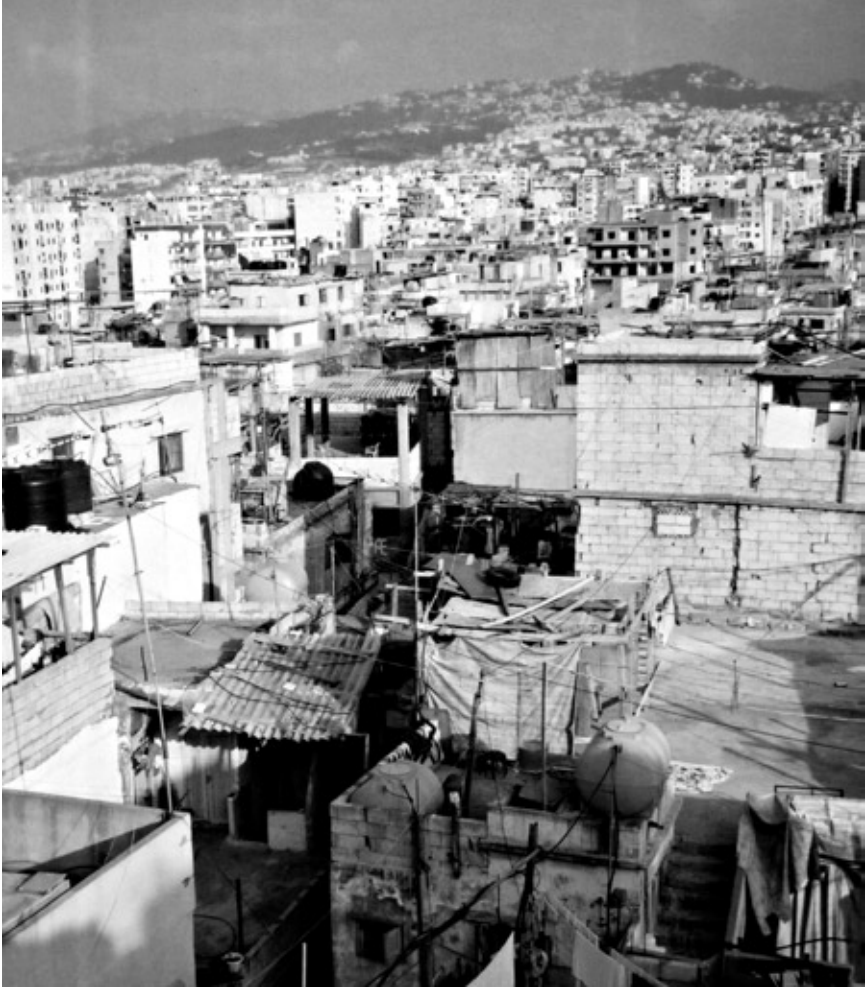
Likevel var leirene stort sett isolerte, og alt som gjaldt helsetilbud, utbygging, og integrering i det libanesiske samfunnet ble ignorert.

Det er tolv offisielle flyktningeleirer spredt rundt i Libanon.

I 1958 gikk Libanon gjennom et regjeringsskifte og fikk en militær general som president, og i tiåret som fulgte ble flyktningene utsatt for direkte undertrykkelse. Befolkningen i leirene ble overvåket og trakassert av militæret og politiet.[5] Endringen var derfor radikal i 1969, da den palestinske frigjøringsorganisasjonen PLO fikk overta styret av leirene. PLO hadde sitt hovedsete i Libanon fra 1970 til 1982. PLOs mål var å ta tilbake Palestina gjennom militær kamp mot Israel, og fikk drive geriljakrig mot Israel fra Libanons sørlige grenser.[6] Både leirbefolkningen og en stor del av den libanesiske venstresiden var deres allierte. Men PLOs tilstedeværelse var en kilde til konflikt, i tillegg til at Libanon fra før var plaget av ustabile interne forhold. I 1975 brøt det derfor ut en borgerkrig som skulle definere Libanon i lang tid framover.[7]

PLO var en sentral deltaker i borgerkrigen, hvor også Libanons naboer var sterkt involvert. Syria invaderte i et forsøk på å få tilbake kontrollen over landet som hadde vært en del av Syria før vestlige mandater delte Midtøsten opp i moderne stater. Dette førte til at det sto syriske styrker i Libanon helt til 2005,

Flyktningeleirene er overbefolket, men det er ulovlig å utvide dem eller å bygge nye hus.

noe som hemmet Libanons handlingsfrihet. Israel invaderte to ganger med ønske om å utslette PLO i Libanon. De lyktes i 1982, da PLO ble drevet ut og leirbefolkningen ble overlatt til seg selv, uten beskyttelse. I 1989 la endelig de libanesiske fraksjonene ned våpnene og inngikk en fredsavtale.[8] Mange libanesere la skylden for krigen på PLO og palestinerne generelt og mente at de hadde misbrukt sin posisjon i landet. Etter at de stridende partene i Libanon endelig hadde sluttet fred med hverandre, ble palestinerne, som var utenfor samfunnet, sett på som syndebukkene. Fiendtligheten overfor palestinerne kom til uttrykk for eksempel i 1994 hos den daværende turistministeren, som med henvisning til flyktningene uttalte *'Lebanon will not be a dump for human garbage'*.[9]

Men til tross for utenlandske aktørers rolle i borgerkrigen var det likevel interne forhold som lå til grunn for borgerkrigen. Libanon besto av sytten forskjellige religiøse konfesjoner eller sekter, og disse har siden landets opprettelse vært i konflikt om politisk makt. I 1932 hadde landet sin første og eneste folketelling, som fastslo at det var seksti prosent

kristne og førti prosent muslimer i landet.[10] På dette grunnlaget ble den politiske makten fordelt til fordel for de kristne, og det politiske systemet ble et konfesjonelt demokrati. Fordelingen i regjeringen var basert på valg, men også på konfesjonalisme – de sektene som var målt som størst i befolkningen fikk flest plasser. Presidenten i Libanon skulle alltid være fra en bestemt kristen konfesjon (maronittene), og han hadde nær all politisk makt med blant annet vetorett og makt til å avvikle regjeringen.[11] Selv om (eller nettopp fordi) de muslimske folkegruppene vokste fortere enn de kristne, ble det aldri foretatt en ny folketelling, heller ikke etter krigen, som i bunn og grunn handlet om den skjeve maktfordelingen i landet.

Fredsavtalen fra 1989, som senere ble utgangspunktet for en ny grunnlov, fastslo en jevnere fordeling i regjeringen med 50/50 mellom kristne og muslimer. Den sunnimuslimske statsministeren fikk vesentlig mer makt enn før, og presidentens makt ble redusert. Det ble også slått fast at de palestinske flyktningene aldri kunne bli libanesiske statsborgere. Nettopp hensynet til maktbalansen mellom muslimer og kristne slik det var uttrykt i fredsavtalen ble siden brukt som begrunnelse for ikke å integrere palestinerne i samfunnet av både politikere og mannen i gata. Men grunnloven ga egentlig bare formalitet til en holdning som hadde eksistert siden 1948.

Årsaker til forholdene

Til tross for variasjoner fra tiår til tiår og en kraftig oppjustering av fiendtlighet etter krigen, er hovedtrekket i flyktningenes situasjon at de aldri har hatt rettigheter i Libanon, verken juridiske eller faktiske. Staten har isolert dem siden 1948 og innført restriksjoner som har hindret palestinernes mulighet til blant annet arbeid, bevegelsesfrihet, helse og husrom. I 2000 lå arbeidsledigheten på 66 prosent. Foran inngangen til flere av leirene sto det militære kontrollstasjoner, og ingen palestinere hadde tilgang på libanesiske sykehus eller legekontor. Leirene var sterkt overbefolket, og det var ulovlig å utvide eller å bygge nye hus. Dette bryter med flyktningenes menneskerettigheter og sivile rettigheter,[12] og står i motsetning til forholdene i andre arabiske vertsland, som alle til en viss grad har integrert palestinerne i samfunnet. I Syria, for eksempel, fikk palestinerne sivile rettigheter på linje med syriske landsmenn allerede i 1949.[13] Jeg foretok intervjuer om hvilke årsaker som lå til grunn for denne forskjellen, og årsakene som ble foreslått var både idealistiske og praktiske. Det skulle vise seg at ingen enkeltstående årsak kunne forklare situasjonen, men at de sammen gav et bilde av det som er unikt med Libanons omstendigheter.

Av enkeltstående årsaker var kanskje retten til å vende tilbake til Palestina mest framhevet.[14] Mange libanesere, spesielt regjeringsmedlemmer, hevdet at denne rettigheten ikke måtte bli truet ved å tilby palestinske flyktninger andre statsborgerskap enn det palestinske. Nettopp kampen for Palestina lå til grunn for mangelen på rettigheter, siden «rettigheter» ville si «integrering», og integrering ville si «statsborgerskap» og tap av den palestinske identitet. Men selv om retten til å vende hjem har blitt utfordret av Israel gang på gang og reelt virker uoppnåelig, noe som gjør vertslandets sterke fokus viktig, holder ikke argumentet når man sammenligner Libanon med de andre vertslandene. Det er ingen logisk følge at å innføre sivile rettigheter vil avvikle retten til å vende hjem. Det er bare Jordan som har gitt palestinerne statsborgerskap – alle de andre har fokus på nettopp flyktningenes palestinske identitet, uten å nekte dem et noenlunde normalt liv i form av visse rettigheter.[15] Dermed blir Libanons holdning helt unik i dette spørsmålet.

En annen, mindre idealistisk forklaring var at nettopp palestinernes rolle i borgerkrigen

var det som isolerte dem fra samfunnet. At krigens ødeleggende virkning på økonomien hindret integrering og at Syrias militære tilstedeværelse i landet begrenset Libanons handlingsfrihet i disse spørsmålene, var årsaker som ble brukt i samme åndedrag. Borgerkrigens forløp og konsekvenser ble uten tvil faktorer som førte til en forsterket fiendtlighet mot palestinerne, men det kan ikke forklare at palestinerne var isolert og manglet rettigheter i 27 år før krigen brøt ut.

Å understreke retten til å vende hjem er altså felles for alle palestinske flyktninger, men det er bare Libanon som bruker den som argument for at de ikke kan få rettigheter. Borgerkrigen og økonomiske ødeleggelser kan forklare noe av situasjonen etter 1989, men ikke perioden før 1975.

En tredje forklaring handlet om Libanons interne forhold, med sitt konfesjonelle politiske system og begrensede areal. I og med at nær alle de palestinske flyktningene er sunnimuslimer, frykter regjeringen og folket generelt at en integrering av dem ville kunne velte hele det konfesjonelle maktfordelingssystemet. Dersom fire hundre tusen nye muslimer får statsborgerskap, ville fordelingen bli så åpenbart skjev mellom gruppene at det ville kunne føre til konflikt. I og med at palestinerne i Libanon utgjør rundt ti prosent av befolkningen, er faren for at de kan velte systemet desto større. Den økonomiske byrden en integrering vil føre med seg vil også være mye høyere for Libanon enn for Syria, hvor flyktningene kun utgjør rundt to prosent av befolkningen.

Til dette hører det også med at Libanons identitet i utgangspunktet er annerledes enn i de andre landene. Der Syria og Jordan i sin identitet er arabiske, har Libanon vært delt mellom det arabiske og det franske eller vestlige i hvert fall siden sin opprinnelse som moderne stat i 1920. Og regjeringen – i alle fall før endringene etter borgerkrigen – representerte absolutt den kristne og mer vestlige siden mer enn den arabiske. Derfor ble mottagelsen av de «palestinske brødre» nødvendigvis annerledes der, enn i for eksempel Syria. Som kulturministeren i 2005 sa det:

> *'[Lebanon] was always the most Westernized. (...) So there is a history of having a sense of superiority over other Arabs, which plays against the Palestinians, while in Syria or Jordan the Palestinians were the same as the Syrians.'*[16]

Diskursen om palestinerne

De årsakene som her er presentert kan ikke forklare situasjonen på egenhånd. Hvis vi ser på den viktigste enkeltstående årsaken, nemlig det som handler om konfesjonalismen og maktbalansen i Libanon, blir dette tydelig. Det at det finnes en maktbalanse som alle grupper til en viss grad forsvarer er ikke å komme utenom. At flere hundre tusen muslimer kan velte denne balansen, er heller ikke usant. Men det er ingen logisk nødvendighet at det å gi palestinerne visse sivile rettigheter, som retten til arbeid og husrom, ville ha ført til statsborgerskap og dermed veltet balansen. Likevel har nettopp tanken på sivile rettigheter blitt ensbetydende med statsborgerskap for mange libanesere. *Frykten* for at palestinerne en gang i framtiden skal bli borgere, og ikke en logisk kobling mellom det ene og det andre, ligger dermed til grunn for å nekte dem rettigheter. Man kan selvsagt argumentere for at en som er integrert vil føle seg mer hjemme, og at Israels ansvar vil bli mindre tydelig dersom flyktningene lever tilnærmet normale liv i vertslandene – men siden flyktningene i Syria har hatt rettigheter der i nesten seksti år uten at statsborgerskap har blitt et emne, er ikke disse argumentene særlig sterke. De palestinske flyktningene er med andre ord gjenstand for en diskurs som i hovedsak dreier seg om en tenkt kobling mellom integrering og statsborgerskap – eller om *frykten* for integrering og for konsekvensene dette i teorien kan ha. Diskursen

I leiren Burj al-Barajneh like utenfor Beirut bor det 17000 mennesker på to kvadratkilometer.

kan defineres som et fast, sammenhengende sett av tankesystemer,[17] hvor den «logiske» følgen av rettigheter blir statsborgerskap eller permanent opphold (*tawtin*; det libanesiske ordet for flyktningenes permanente opphold). De fleste årsakene som ble nevnt ovenfor er her inkludert i et tankenettverk hvor ideen om integrering er sidestilt med ideen om et veltet politisk system, eller, i sin ytterste konsekvens, et endevendt og ødelagt samfunn. Dette er hovedårsaken til at palestinerne ikke har fått sivile rettigheter i Libanon.

Diskursen synes å ha eksistert siden starten på flyktningeproblemet, og har blitt styrket av forskjellige regjeringer som opp gjennom tiden stadig har gjentatt at *tawtin* er utenkelig og samtidig har unnlatt å integrere flyktningene i samfunnet. Etter at *tawtin* ble direkte grunnlovsstridig ble det enkelt å kalle alle åpninger som kunne forbedre flyktningenes situasjon for «et skritt på veien mot *tawtin*» og dermed ulovlig.[18] Denne holdningen holdt seg overraskende fersk gjennom svært turbulente perioder – også under borgerkrigen, da man kunne ha ventet at palestinernes allierte snudde på punktet om sivile rettigheter, men da det ser ut til ikke å ha vært et emne i det hele tatt. Det viser hvor viktig nettopp koblingen mellom rettigheter, statsborgerskap og maktbalansens potensielle fallitt har vært.

Etter våpenhvilen i 1989 var det naturlig å frykte konflikt, men denne frykten synes å ha vært en faktor helt siden 1948. De kristne

gruppene fryktet en endring i systemet, noe krigen til slutt tvang fram, men med mindre konsekvenser enn *tawtin* i tillegg kunne gitt. De muslimske gruppene fryktet det også: Selv om den interne maktfordelingen var skjev på deres bekostning, var konfesjonalismen helt avgjørende for det libanesiske systemet. Andre grupper ville forsvare dette systemet med vold om nødvendig, noe borgerkrigen viste. Sunnimuslimene var delvis imot *tawtin* på grunn av de ikke ønsket utfordrere til den nesten føydalistiske oppbyggingen, hvor visse familier arvet makt og lederskap. Men frykten for konflikt eller ustabilitet var det underliggende for at alle grupper sluttet seg til den rådende diskursen om palestinerne.

Så hvordan kobles de andre årsakene til dette? Når det gjelder retten til å vende hjem er denne lett å inkorporere i tankesettet. Det er liten tvil om at det var reelle idealistiske motiver som lå til grunn her, men siden reaksjonen i Libanon var fundamentalt annerledes fra andre land, blir det åpenbart at det var de libanesiske forholdene som var annerledes. I Libanon gikk forsvaret av retten til å vende hjem hånd i hånd med utsagn om at *tawtin* var utenkelig. Den ble ofte brukt som årsak til *hvorfor* det var utenkelig, og i sin libanesiske konsekvens ble altså andre rettigheter ofret for denne ene, viktigste rettigheten. Når det gjelder skylden for krigens forløp og ødeleggelser, samt de økonomiske problemene som fulgte, ble det en forsterkende faktor som bygget opp under antipalestinske følelser og gjorde deres isolasjon fra det libanesiske samfunnet ikke bare «nødvendig», men ønskelig, og passet inn i den eksisterende holdningen.

Det finnes selvsagt en rekke andre aspekter ved det libanesiske samfunnet som har hatt innflytelse på flyktningenes situasjon. For eksempel ble det nevnt ovenfor at Libanon er mer «vestlig» enn andre vertsland og at den arabiske solidariteten dermed ikke har hatt noen avgjørende virkning på behandlingen av palestinerne. Men den viktigste faktoren som kan forklare hvorfor Libanon har hatt et annerledes syn på og behandling av palestinske flyktninger enn sine naboer, bunner i landets spesielle konfesjonelle politiske system og i en diskurs som gjør enhver rettighet eller integrering ensbetydende med statsborgerskap og fører, i verste fall, til en kollaps av det libanesiske systemet og samfunnet.

Noen løsning?

De palestinske flyktningene dukker opp på det politiske kartet med ujevne mellomrom, men er i bunn og grunn en glemt gruppe. Tatt i betraktning at den libanesiske regjeringens behandling av flyktningene til tross for variasjoner har hatt de samme hovedtrekkene gjennom hele perioden som oppgaven behandlet, blir konklusjonen at det er nettopp en libanesisk holdning, idé eller diskurs omkring palestinerne og deres mulige innvirkning på Libanon som er den viktigste årsaken til at de aldri har fått sivile rettigheter. Selv om flere andre årsaker virker inn, som flyktningenes store andel i forhold til befolkningen samt økonomiske problemer, er denne diskursen den viktigste hindringen. For at en løsning skal fungere er det dette tankesystemet som må forandres, i tillegg til at enhver integrering i overskuelig framtid må finansieres av det internasjonale samfunnet, som også har oversett sitt ansvar overfor de palestinske flyktningene.

Til tross for ustabilitet og mørke utsikter finnes det lyspunkt. Anonyme spørreundersøkelser viser at blant enkeltpersoner er hele 68 prosent åpne for å gi flyktningene noen sivile rettigheter – så sant statsborgerskap holdes utenfor.[19] Og i 2005 ble det som nevnt opprettet en komité for dialog mellom palestinerne og offisielle libanesiske representanter. Selv om all utvikling stanset brått før noen endring ble tydelig, vitner komiteen om en viss vilje når det gjelder å behandle

flyktningeproblemet. Det er nettopp gjennom dialog at diskursen om palestinerne kan overvinnes, og hvis de palestinske flyktningene kan komme på dagsorden i det libanesiske samfunnet og ikke bare avfeies med at enhver inkludering er «grunnlovsstridig», kan samfunnet være på god vei til å finne en løsning på det mest langtrukne flyktningeproblemet i vår moderne historie.

Utvalgte referanser

Danish Refugee Council & Palestinian Human Rights Organisation (2005), «Survey report on the situation of non-ID Palestinian refugees in Lebanon». Beirut.

Fafo (2005), «Falling Behind. A Brief on the Living Conditions of Palestinian Refugees in Lebanon». Tiltnes A., Åge (ed.), Fafo-report 464. Oslo: Fafo Institute for Applied International Studies.

Haddad, S. (2003), *The Palestinian impasse in Lebanon. The politics of refugee integration*. Brighton: Sussex Academy Press.

Jaulin, Thibaut (2006), «Lebanese Politics of Nationality and Emigration», EUI working paper, RSCAS no 2006/29, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

Khalidi, Muhammed Ali (1995), «Palestinian Refugees in Lebanon», pp. 28-29 in: *Middle East Report*, volume 25, no. 6.

al-Natour, Suheil (1993), *La situation sociale, économique et juridique des Palestiniens du Liban*. Beirut: Dâr al-taqqadûm al-arabî.

Reme, Maria Aano (2007), *The Frozen Case: Civil rights of the Palestinian refugees in Lebanon – perceptions and realities*. Masteroppgave, Universitetet i Bergen.

Salem, Paul (1998), «Framing post-war Lebanon: Perspectives on the Constitution and the Structure of Power», pp. 13-26 in: *Mediterranean Politics*, volume 3, no 1. London: Frank Cass.

Sayigh, Rosemary (1979), *From Peasants to Revolutionaries*. London: Zed Press.

Takkenberg, Lex (1998), *The status of Palestinian refugees in International law*. Oxford: Clarendon Press.

UNRWA: Report of the director of the UNRWA 1951. United Nations General Assembly, assistance to Palestine Refuges. General Assembly official records: Sixth session. Supplement No. 16 (A/1905), Paris 1951.

UNRWA: *Total registered refugees per country and area*. As at Match 31, 2005 (Table 1.0). URL:http://www.un.org/unrwa/publications/pdf/rr_countryandarea.pdf. Downloaded 23.01.2006.

Van Dijk, T. (1997), «Discourse as Interaction in Society», pp. 1-38 in: Teun A. van Dijk (ed.): *Discourse as social interaction*. Berkeley: Sage Publications.

Wien, Halvor (2007), «Identitet, nederlag og offerroller», pp. 46-53 in: *Historie*, no. 1. Bergen: Happy Jam Factory.

Noter

1 Uttrekningen førte til problemer som politisk splittelse og uttalte anti-syriske holdninger blant mange libanesere, men også til at Libanon fikk sin handlingsfrihet tilbake, ifølge flere av de offisielle representantene.

2 De offisielle tallene er fra UNRWA; FNs organisasjon for palestinske flyktninger. Men UNRWAs tall er ikke oppdaterte, og de fleste andre kilder har beregnet er tallet er lavere.

3 Palestinske flyktningers rett til å vende hjem og til kompensasjon for tap eller skade på eiendom ble fastslått av FNs generalforsamlings Resolusjon 194.

4 Fritt oversatt: 'Vi nekter dem ingenting og vi tillater ingen å ydmyke dem. Det som berører dem, berører oss. Vi deler alt med dem, ned til den siste brødsmulen.' (Séances of the Lebanese Parliament, 12.05.1948, 816, in al-Natour 1993, 38.)

5 Bl.a. intervjuer med Haifa Jammal og Salah Salah (10.02.2006).

6 Dette ble tillatt via den omstridte Kairoavtalen. På denne tiden var fortsatt ingen fredsavtaler inngått mellom Israel og de arabiske nabolandene.

7 Når jeg nevner 'krig' i teksten framover, er det denne krigen jeg refererer til.

8 Noen fortsatte å kjempe til 1991, da alle krigshandlinger tok slutt. Israel ble stående i Sør-Libanon til 2000, og Syria hadde styrker i landet helt til 2005.

9 Khalidi 1995, 28.

10 Jaulin 2006, 4f.

11 Salem 1998, 14.

12 Som presisert i FNs Konvensjon om Sivile og Politiske rettigheter (ICCPR) og om Økonomiske, Sosiale og Kulturelle rettigheter (ICESCR). Oppgavens teoridel redegjør mer detaljert for disse.

13 Takkenberg 1998, 167f.

14 Palestinske flyktningers rett til å vende hjem ble som nevnt fastslått av FNs Resolusjon 194. Flyktningene har selv et sterkt fokus på dette.

15 Faktisk er det uttalt av FN at rettigheten ikke har noen forutsetninger, og ikke kan avvikles eller forhandles bort.

16 Intervju med Tariq Mitri 27.03.2006.

17 The Frozen Case (Maria Aano Reme), 119ff.

18 Dette ble brukt som argument i flere sammenhenger da visse ministre eller andre foreslo endringer som kunne lette palestinernes situasjon, for eksempel da én forsøkte å omplassere flyktninger som hadde mistet hjemmene sine under krigen til et nytt område (Jaulin 2006, 10).

19 Haddad 2003, 100.

Et libanesisk, sji'a-muslimsk syn på utviklingspolitikk?

KRISTIN FINNE
Kristin.Finne@student.uib.no

Mellom 1969 og 1978 opprettet og ledet imam Musa al-Sadr *Libanons sji'a-islamske råd*, *Bevegelsen for de fattige* og *Amal* (den militante avdelingen av bevegelsen). Da han forsvant i 1978, ble de to siste forent som et politisk parti og milits under navnet Amal. Hizbollah oppsto rundt en fraksjon av Amal, da Israel invaderte Libanon i 1982.[1] De nevnte organisasjonene befattet seg med sji'aenes situasjon gjennom politikk, og praktisk arbeid. Hizbollah har hevdet at deres innenrikspolitikk er en fortsettelse av politikken til Musa al-Sadr. [2]

Min masteroppgave *An Islamist Notion of Development? A History of Lebanese Shi'i Development Policies between 1969 and 1992* undersøker utviklingspolitikk slik den ble formulert av al-Sadrs organisasjoner inntil 1978, Amal fra 1978 til 1982, og Hizbollah fra 1982 til 1992, i teori og praksis.[3] Oppgavens mål var å avkrefte eller bekrefte hvorvidt det var en sammenhengende politisk linje fra de organisasjonene al-Sadr ledet, via Amal, til Hizbollah. Innenrikspolitikken til sji'a-partiene er ikke godt dokumentert, men kan bli avgjørende for Libanons framtidige politiske kurs, dersom Konstitusjonens krav som vil øke sji'aenes politiske innflytelse gjennomføres.[4] Det er gjort lite forskning på innenrikspolitikken til libanesiske sji'a-organisasjoner, og litteraturen hevder stort sett at al-Sadr, og deretter Amal førte en pragmatisk politikk, innenfor det eksisterende politiske systemet.[5] Hizbollah blir vanligvis tolket som et radikalt brudd med de nevnte, i og med at organisasjonen har uttalt at den ønsker et styresett etter iransk modell i Libanon, en islamsk stat hvor den øverste lederen er en skriftlærd.

Kildematerialet består for det meste av annenhånds kilder for perioden fra 1969 til 1985, ettersom originalkildene er utilgjengelige.[6] Alle de mest sentrale kildene for perioden 1985 til 1992 har vært tilgjengelige, slike som valgprogrammer og brosjyrer om organisasjonenes helse- og sosialarbeid.

Jeg har vist at Musa al-Sadrs organisasjoner, Amal og Hizbollah ville prioritere utvikling av sji'aenes boligområder. Al-Sadr og Hizbollah ville prioritere Beiruts sørlige forsteder, Beka'a-dalen og Sør-Libanon, mens Amal kun vil prioritere sistnevnte.[7] Ingen referanser til utvikling av andre områder blir gjort i kildene, til tross for klare indikasjoner på at samme lave utviklingsnivå også fantes i andre områder. Manglende henvisninger til utviklingspolitikk og praksis i Hizbollah-kilder før 1988 indikerer at temaet ikke var viktig for partiet før rundt 1988. Følgende utsagn om organisasjonens politikk gjelder derfor perioden etter 1985, dersom annet ikke er oppgitt.

Den utviklingen organisasjonene søkte å fremme kunne i all hovedsak deles inn i økonomisk utvikling, utvikling som i heving av den generelle levestandarden, og politisk reform.

Økonomisk utviklingspolitikk

Alle de tre organisasjonene ser ut til å ha forutsatt at en økonomisk utvikling ville «dryppe» nedover i systemet, i form av arbeidsplasser og økt velferd.

Musa al-Sadr: Iransk skriftlærd sji'a, i nær familie med de irakiske opposisjonslederne Mohammad Baqir al-Sadr(1935-1980) og Muqtada al-Sadr. Al-Sadr ble utnevnt som imam ved moskeen i Tyr i 1960, direkte fra studier i Irak. Han støttet Ayatollah Khomeinis kamp mot shahen av Iran.

1968: Fra 1968 til 2000 flykter sjia'er fra sør til Beirut som en følge av israelske militære aksjoner.

1969: Al-Sadr blir leder for det nyopprettede *Libanons sji'a-islamske Råd*.

1974: Rådet sender en liste med utviklingspolitiske krav til regjeringen. Al-Sadr starter *Bevegelsen for de fattige*, for å sette press på regjeringen.

1975–89: Borgerkrig. PLO med allierte kjemper mot forskjellige kristne militser. Syria invaderer i 1976, styrkene blir i landet til 2005. Israel invaderer i 1978 og 1982 og kontrollerer sør til år 2000. Sji'aer blir fordrevet fra områder kontrollert av kristne militser, og flyktningene bosetter seg i Beirut. Borgerkrigen avsluttes ved en avtale i 1989.

I 1974 får *Bevegelsen for de fattige* en væpnet avdeling, Amal, som fungerer som borgervern i landsbyene i sør, og stort sett klarer å holde seg utenfor kampene til 1982.

1978–82: Sji'aene radikaliseres. Musa al-Sadr forsvinner sporløst i Libya i 1978, og i Iran leder Ayatollah Khomeini den islamske revolusjonen. Israel invaderer Libanon, og slipper sine libanesiske allierte inn i Sabra og Shatila, hvor mange sji'aer ble drept i massakrene. Amal nøler med å ærklære krig, fraksjonerer, og Hizbollah oppstår rundt fraksjonen Islamsk Amal, med det formål å bekjempe invasjonen.

1984: Regjeringen mister kontroll over den muslimske delen av Beirut, staten bryter sammen.

1992: De første parlamentariske valgene gjennomføres etter borgerkrigens utbrudd.

Musa al-Sadr og *Det sji'a-islamske rådet* ville bevilge midler til å opprette turistindustri, og til geologiske undersøkelser i håp om å finne utvinnbare mineraler eller olje. Amal ville etablere uspesifisert industri, og Hizbollah ville subsidiere industrien som beskyttelse mot konkurranse, og for bedre ressursutnytting.

Jeg fant at primærnæringer, spesielt jordbruk, ble ansett som viktig av al-Sadrs organisasjoner og Hizbollah, som begge krevde at staten tok økonomisk ansvar for modernisering. Kravene fra Det sji'a-islamske rådet inkluderte finansiering av kunstige vanningsanlegg, mekanisering av jordbruket og eliminering av det statlige tobakksmonopolet. Amal ville også avskaffe dette monopolet. Hizbollahs ingeniørenhet, «Bygge-*Jihad*», begynte å subsidiere blant annet såkorn, gjødsel og sprøytemidler gjennom egne jordbrukssentre i 1988. Partiet begynte å praktisere moderniseringen nedenfra før de formulerte en tilsvarende politikk i 1992. Denne politikken søkte å bedre konkurranseevnen til libanesiske jordbruksprodukter gjennom krav om subsidier, satsing på infrastruktur som transport, kommunikasjoner, vann og elektrisitet, og mer hardføre sorter.

Organisasjonenes fokus på Beka'a-dalen og Sør-Libanon slår igjennom også her, dette er de to mest fruktbare libanesiske områdene, og spesielt sji'aer hadde dårlig betalte jobber i landbrukssektoren. Alt i alt var den uttalte økonomiske politikken ikke ulik mellom Musa al-Sadrs organisasjoner i 1974 og Hizbollah etter 1988, men Amals politikk rundt 1982 brøt med dette ved at den ikke formulerte noen mål for verken industri eller næringspolitikken.

Utviding av offentlig tjenestetilbud

Musa al-Sadr og Det sji'a-islamske rådet krevde først og fremst en geografisk spredning av offentlige tjenester slik at alle libanesere skulle ha samme tilgang til slike. Rådet nevnte at de sørlige forstedene til Beirut, Beka'a-dalen og Sør-Libanon måtte få utbygget elektrisitet, sanitærsystem, innlagt vann, helsevesen og utdanningsinstitusjoner. Ingen slike tjenester eksisterte i disse områdene i særlig grad, det var faktisk forbudt å etablere tjenester til forstedene, som stort sett var bygget ulovlig. Amal var opptatt det offentlige ansvaret for tilgjengelige utdannings- og boligtilbud.

Oppgaven viser at Hizbollahs humanitære organisasjoner drev en type sosial- og trygdevesen for sine krigeres familier og etterlatte fra 1982 og etterpå. De sørget for mat, hus, klær, medisiner og medisinsk behandling, og utdanning. Organisasjonene var satt opp som blåkopier av iranske offentlige stiftelser, og ble finansiert av disse innledningsvis for å opprettholde kampmoralen mot den pågående israelske okkupasjonen. I 1984 begynte slike organisasjoner også å rette sine tjenester mot den generelle befolkningen i de sji'a-dominerte områdene. Først ute var opprettelsen av en helseorganisasjon, «Livet», som bygget og drev helseklinikker. «Bygge-Jihad» ble opprettet i 1985, for å gjenoppbygge hus, bygninger, veier og broer ødelagt av det israelske militæret. Vi har vist at opprettelsen av slike tilbud til befolkningen hang direkte sammen med den libanesiske statens sammenbrudd i 1984, og at de sørlige forstedene havnet utenfor regjeringens kontroll da Beirut ble delt i to. Tjenestene samsvarer med dem som forsvant da statlige institusjoner i forstedene brøt sammen økonomisk, og de oppsto i utgangspunktet bare i disse områdene. Skriftige kilder fra perioden bekrefter at denne utviklingen sannsynligvis ikke var en planlagt politikk fra Hizbollahs side, ettersom tjenesteyting til befolkningen ikke er omtalt i militsens politiske plattform, «Det åpne brevet» fra 1985, eller annet skriftlig materiale.

I 1987 ble organisasjonen som var ansvarlig for trygde- og sosialytelsene til krigernes familier og etterlatte supplert av en organisasjon som skulle levere samme type tjenester til de fattige. Også denne organisasjonen erstattet en offentlig tjeneste som hadde forsvunnet, om enn tre år før. Sannsynligvis tok det lengre tid å opprette denne organisasjonen fordi behovet ikke var like åpenbart og iøyefallende som behovet for rekonstruksjon og helse. Trygde- og sosialorganisasjonenes tilbud ble dessuten utvidet til å omfatte arbeidstrening og mikrokreditt. Deretter fulgte utbygging av egne skoler, sykehus, tannlegeklinikker, apotek og helsestasjoner. «Bygge-Jihad» startet renovasjon i forstedene i 1987, etter to år uten noen ordning, og da den libanesiske regjeringen kuttet vann og strøm til Vest-Beirut i 1989, tok de over den generelle forsyningen av disse tjenestene også. Organisasjonen oppga at virksomheten hadde to mål, å styrke motstandsbevegelsen, og å motvirke israelsk bosettingspolitikk i Libanon.[8] Hizbollahs tjenestetilbud var større enn det offentlige i de tre Sji'a-dominerte områdene, og størst av sammelignbare militsers i andre deler av Libanon.

Da et valgprogram skulle skrives i 1992, var det det offentlige tjenestetilbudet, eller mangel på sådan, som ble hovedsaken på

Hizbollahs parlamentariske agenda. Oppgaven sannsynliggjør at det var den praktiske erfaringen som førte til utviklingspolitikken som ble fremmet til valget i 1992, og ikke som ofte hevdet, at Hizbollah formulerte en ny politikk som de satte ut i livet fra 1989.[9] Partiets krav var at generelle trygde- og sosialrettigheter skulle innføres, at det offentlige tjenestetilbudet skulle spres jevnt over hele landet, og at helsevesen, trygdesystem, sosialtjeneste og utdanningssystem skulle oppgraderes. Jeg har vist at denne agendaen var nesten identisk med tilsvarende krav fremmet av Musa al-Sadrs organisasjoner i 1974, og at til og med hans karakteristiske terminologi var blitt adoptert inn i Hizbollahs valgprogram. Oppgaven lanserer ideen om at sji'a-befolkningen integrerte deler av al-Sadrs utviklingspolitikk i Hizbollah nedenfra og opp.

Selv om Hizbollah tok opp store deler av Musa al-Sadr's utviklingspolitiske agenda når det gjelder det offentlige tjenestetilbudet, var politikken forskjellig. For Musa al-Sadrs organisasjoner var et mer likt tjenestetilbud til hele befolkningen et mål i seg selv. For Hizbollah var dette kun et middel i kampen mot den Israelske okkupasjonen. Det var heller ingen kontinuitet mellom de to, i og med at Amal tilsynelatende ikke var opptatt av offentlig tjenestetilbud bortsett fra utdanning, og siden Hizbollah brukte mange år på å komme fram til den politikken som ble presentert i valgprogrammet fra 1992.

Politisk reform

Kildematerialet indikerer at Musa al-Sadr og de organisasjonene han ledet ikke jobbet for å reformere det politiske systemet, men deltok innenfor rammene av det. Amal ville på den annen side avskaffe fordelingen av makt mellom de religiøse sektene, siden de anså systemet for å hemme utvikling gjennom å konsentrere makt hos eliten. Amal hevdet videre at misforholdet mellom sektenes politiske innflytelse og deres relative demografiske størrelse gagnet de kristne sektene, sunniene og druserne, men at sji'aene tapte på det. Denne skjevfordelingen av makt hadde i følge charteret deres ført til at staten forskjellsbehandlet borgerne når det gjaldt offentlige tjenester. Et alternativt system ble ikke beskrevet.

Politisk reform, eller rettere sagt islamsk revolusjon, var derimot det eneste konkrete politiske forslaget i Hizbollahs første annonsering av sin eksistens, «Det åpne brevet» fra 1985. Oppgaven sannsynliggjør at Hizbollah ville ha et åpent valg om statsform, hvor et av valgene skulle være en islamsk republikk etter iransk mønster. I følge Hizbollah var en slik styreform svaret på Libanons problemer. Partiet modererte politikken kraftig i valgprogrammet fra 1992, hvor referansene til en islamsk stat var borte, men hvor partiet likevel ikke tilbakeviste at de ønsket en slik stat.

Det er derfor ikke noen kontinuitet i synet på om politisk reform var påkrevet for å gi en mindre skjev utvikling i levestandarden til de ulike sektenes medlemmer, fra Musa al-Sadr, via Amal til Hizbollah.

Amals politikk representerer brudd

Amal hadde ikke noen formulert nærings- og industripolitikk, eller politikk rundt det offentlige tjenestetilbudet i 1982. Dette tyder på at Amal hadde brutt med den politikken organisasjonen støttet under al-Sadrs ledelse, før 1978. Oppgavens hovedkonklusjon er derfor at det ikke var en slik politisk kontinuitet som Hizbollah påstår mellom Al-Sadrs organisasjoner og Hizbollah. Dette fordi Amal hadde brutt med den politikken det hadde støttet under al-Sadr, og Hizbollah manglet i både en formulert og praktisert utviklingspolitikk i 1985, tre år etter dannelsen. Oppgaven viser at det snarere er slik at Hizbollah adopterte et syn på utvikling som minner om Musa al-Sadrs, i kjølvannet av partiets engasjement i sosialt og utviklingsrelatert arbeid, men med

forskjellig målsetning for dette utviklingsarbeidet. Likhetene er ikke så store at man kan si at det eksisterte et libanesisk, sji'a-muslimsk syn på utviklingspolitikken i perioden 1978-1992, men de ulike organisasjonenes syn er beslektede.

Litteratur:

Amal. «Appendix A: The Charter of the Amal Movement.» In *Amal and the Shi'a. Struggle for the Soul of Lebanon*, edited by Augustus Richard Norton, 145-166. Austin: University of Texas Press, 1987.

Hizballah. «Appendix: Hizbullah's 1992 Election Programme.» In *Hizbullah. The Story from Within*, edited by Naim Qassem, 271-277. London: Saqi, 2005.

Leaders Hizballah, 2005 [cited 19th December 2006]. Available from www.moqawama.org/leaders.php.

Norton, August Richard. *Amal and the Shi´a. Struggle for the Soul of Lebanon.* Second ed, *Modern Middle East Series, No13*. Austin: University of Texas Press, 1987.

Qassem, Naim. *Hizbullah. The Story from Within*. Translated by Dalia Khalil. London: Saqi, 2005.

Saad-Ghorayeb, Amal. *Hizb'ullah. Politics and Religion.* London: Pluto Press, 2002.

Shanahan, Rodger. *The Sji'a of Lebanon: Clans, Parties and Clerics*. London: I.B.Tauris &Co Ltd, 2005.

«The New Constitution of Lebanon and the Taif Agreement, translated and annoted by Paul Salem.» *The Beirut Review*, no. 1, Spring (1991): 119-171.

Noter

1 Organisasjonene som dannet Hizbollah inkluderer Islamsk Amal, De Skriftlærde fra Jabal Amil, Dawapartiet, Støttekomiteen for Islamsk Revolusjon, Muslimske Studenters Forbund, og studenter hos den libanesiske skriftlærde Muhammad Husayn Fadlallah. Naim Qassem, *Hizbullah. The Story from Within*, Dalia Khalil trans. (London, 2005). s.62; Amal Saad-Ghorayeb, *Hizb`ullah. Politics and Religion.* (London, 2002)., s.15.

2 Leaders (Hizballah, 2005 [cited 19th December 2006]); available from www.moqawama.org/leaders.php.

3 {Finne, 2007 #105}

4 Sji'aene er demografisk sett underrepresentert, parlamentarisk og administrativt. Maktfordeligen mellom sektene favoriserer Maronitter, Sunnier og Drusere. «The New Constitution of Lebanon and the Taif Agreement, translated and annoted by Paul Salem,» *The Beirut Review* (1991)., s122

5 August Richard Norton, *Amal and the Shi'a. Struggle for the Soul of Lebanon.*, Second ed., Modern Middle East Series, No13 (Austin, 1987). og Rodger Shanahan, *The Sji'a of Lebanon: Clans, Parties and Clerics* (London, 2005).

6 Det var umulig å få tillatelse til å benytte Nasjonalarkivet i Beirut. Det er heller ikke sikkert at orginalkildene fremdeles eksisterer der, ettersom arkivet ble bombet på 1980-tallet. Hizbollah har også sentrale dokumenter de ikke gir innsyn i.

7 Amal, «Appendix A: The Charter of the Amal Movement,» in *Amal and the Shi'a. Struggle for the Soul of Lebanon*, ed. Augustus Richard Norton (Austin, 1987). s ; Hizballah, «Appendix: Hizbullah's 1992 Election Programme,» in *Hizbullah. The Story from Within*, ed. Naim Qassem (London, 2005). ; *Development Demamds of the Higher Shi'i Council* gjengitt i Norton, *Amal and the Shi´a. Struggle for the Soul of Lebanon.* s78-9

8 Jaber, *Hezbollah. Born With a Vengeance.* 157.

9 {Hamzeh, 2004 #58}; {Harik, 2004 #12}

Petter Dass-feiden
Svar til Einar Niemi

ØYSTEIN RIAN
Øystein.rian@iakh.uio.no

Meget sjelden har ei historiebok utløst en slik feide som Kåre Hansens *Petter Dass – mennesket, makten og mytene*. Jeg har ikke deltatt i denne feiden, men Kåre Hansens kritikere har trukket meg inn i den: De er provosert av min bokmelding i *HT* 1/2007. Vanligvis blir bokmeldere kritisert for å være for negative, men her går kritikken ut på at jeg var altfor positiv til KHs bok. Det er særlig Einar Niemi som har gitt uttrykk for dette i flere sammenhenger. I muntlige debattinnlegg, avisintervjuer og nå seinest i *HIFO-nytt* nr. 4/2007 har han gjennom et halvt år kritisert min bokmelding. Nå tar han også med i synderegisteret at «Rian har for øvrig nylig publisert en biografisk artikkel om Petter Dass der han i alt vesentlig slutter seg til Hansen, både når det gjelder det allmenne bildet av Dass og enkeltemner».[1] Mye av den kritikken Niemi fører til torgs mot Kåre Hansen har også blitt framført av andre, særlig av Ivar Roger Hansen. Men siden det er Niemi som har gjort det til et stort poeng å knytte kritikken av Kåre Hansen til en kritikk også av min bokmelding, finner jeg tida inne til å gi et svar på denne kritikken, som i hovedsak dreier seg om metodespørsmål.

Det er en viktig anke hos Niemi at Kåre Hansen er en *uvelvillig* leser av Petter Dass' arbeider. Jeg synes nok det samme må sies om Niemis lesing av Kåre Hansens og mine tekster. Det er åpenbart krevende å lese det andre har skrevet og gjengi det på en dekkende måte, det kan vi kanskje bli enige om. Niemi synes det er ille at jeg i bokmeldingen skrev at «KH har levert et arsenal til metodeundervisningen i historiefaget». Det stod som avsluttende setning i et avsnitt der jeg fortalte *HT*s lesere at KH ledd for ledd har etterprøvd det som tidligere har blitt skrevet om Petter Dass, og så gjengav jeg noen av de korrigeringene og falsifiseringene som kommer i en lang, lang rekke gjennom hele boka. Her har KH dermed utført et klassisk humanistisk arbeid: Han har erfart mange uheldige utslag av at forfattere bruker andres konklusjoner som sine kilder – det er dessverre et utbredt fenomen i historisk litteratur. KH ville gå tilbake til kildene, og jeg er glad for at Niemi i sin HIFO-nytt-artikkel roser ham for å ha gjort en imponerende arbeidsinnsats med disse kildene. Men vi vet i vårt fagmiljø at det helles sterk malurt i begeret når en stor arbeidsinnsats blir framhevet som forfatternes eneste fortjeneste av betydning – så også her! Niemi konkluderer med at KHs bok «i noen grad» framstår som de forspilte muligheters prosjekt. Mon det? Hvor mye skal vi forlange av ei bok for at vi skal synes at det var godt at den så dagens lys? Jeg mener at en så omfattende historierevisjon gir en rikelig rettferdiggjøring for bokprosjektet.

Og det dreier seg om langt mer enn petimeteraktige korreksjoner, det er mest spørsmål om *hvem* Petter Dass var og framfor alt *hvilken rolle* han spilte i sin egen samtid. Dette la jeg stor vekt på i bokmeldingen, og jeg har ikke endret oppfatning etter at jeg skrev den. Her har Kåre Hansen tatt for seg påstandene om at Petter Dass lenge strevde i trange kår, et inntrykk PD selv la vekt på å gi i diktene og supplikkene sine. KH har påvist langt mer systematisk og overbevisende enn noen har gjort tidligere at PD tilhørte et

mektig regionalt dynasti som kontrollerte alle viktige posisjoner på Helgeland. KH viser at PD allerede i 1670-åra nådde fram til en solid materiell posisjon, og siden svingte han seg opp mer og mer. Han ble soknepresti det rikeste kallet i Trondheims stift, og hans framskutte samfunnsposisjon ble bekreftet av sønnens giftermål med en fornem dame av Trondheims handelspatrisiat og av den store formuen som sønnen etterlot seg.

Petter Dass' *atferd* som rik soknepresti og godseier er et meget viktig poeng i Kåre Hansens bok. Her nærmer vi oss sterkt det som særlig har vakt kraftige motreaksjoner: PDs hardhet som økonomisk operatør. Det gjaldt ifølge KH særlig PDs atferd som landskyldkrevende godseier og som kreditor. Han fordoblet landskylda og var en pågående gjeldsinndriver. Niemi hevder at KH gjengir kildene ukritisk, uten å sette dem i kontekst. Jeg kan ikke se at det er rettferdig som en allmenn kritikk – for eksempel tilfører KH Dass-litteraturen en innsikt i ulike 1600-talls-kilders administrative betydning som tidligere har vært oversett. Noe annet er at KH kan ha feiltolket enkelte kilder – det er en fare vi som historikere konstant svever i, og derfor er det fint at vi passer på hverandre. Men det ser ut til at noen blir passet på mer enn andre og at det har noe å gjøre med hvilken status man har i fagmiljøet.

Det første bud i historiefaget er at vi går til de relevante kildene, det har Kåre Hansen gjort når det gjelder Petter Dass som økonomisk aktør – og mye grundigere enn noen andre før ham. Dette gjelder også saksgangen og metodene som PD brukte da han nedkjempet forsøket på å få bygd ei kirke på Mo. Det er tydelig at PD gjorde dette fordi ei ny kirke kunne redusere noe hans inntekter og makt som prelat. KH har tolket denne atferden i en samfunnsmessig sammenheng. Og han har særlig interessert seg for interessekonfliktene mellom de store og småkårsfolket, der PD unektelig stod på de stores side. Dette var den mørkeste perioden i Nord-Norges økonomiske historie, og KH viser at PD ikke var blant dem som lot dette styre sine handlinger til fordel for fiskerbøndene. Niemi nevner ganske riktig embetsmenn i samtida som arbeidet for å motvirke den store nøden. Og han har et godt poeng når han påpeker at noen av dem var embetskjøpmenn som drev med ulovlig handel, og at dette ikke hindret dem i å opptre som allmuetalsmenn, noe jeg selv har påpekt om andre embetskjøpmenn i mine arbeider.[2] Dette forteller oss at man ikke kan slutte mekanisk fra samfunnsfunksjon til atferd. Men det endrer neppe det bildet som nå tegner seg av PD. Det viser vel heller at det også på 1600-tallet var rom for ulike holdninger og ulik atferd blant embetsmenn, og det bekrefter KHs påstand om at PD plasserte seg blant de mindre empatiske embetsmennene den gang.

Endelig – og da kommer vi til det som har utløst de aller skarpeste reaksjonene, også fra Niemi: Det er Kåre Hansens analyse av Petter Dass' *holdninger*. Det skal innrømmes at KH her har stilt seg laglig til for hogg – han er, som jeg litt profetisk skrev i bokmeldingen, en modig mann. Ifølge KHs nylesning av PDs dikt gav dikterpresten uttrykk for en nedsettende vurdering av bøndene, han irriterte seg over at de var late, drikkfeldige, skitne og kranglevorne, at de sluntret unna pliktene sine og var trege og upålitelige betalere. Dette har KH funnet belegg for i «Dalevisa» og i «Nordlands Trompet».[3]

Kåre Hansen finner heller ikke noe i den kristelige diktningen til Petter Dass som diktet makt til folket, tvert imot forfektet prelaten en ekstrem lydighetsplikt overfor foresatte øvrighetspersoner, særlig når det gjaldt lekfolkets forhold til prestene sine. Jeg har ikke sett at noen har benektet at PD forkynte en slik lydighetslære – Niemi sier at dette var selvsagt under ortodoksien. Ja, men da er vel det en vesentlig korreksjon til det tradisjonel-

le bildet av PD som det var på tide å komme med? Men i stedet hevdes det at KH skriver anakronistisk fordi han bruker sin egen tids målestokk på en helt annen tid.

KHs rolle som *ikonoklast* spiller riktignok inn her, og Niemi har faktisk merket seg at jeg trakk fram det poenget ved KHs forfatterrolle i min melding. Poenget er at KH har forholdt seg til og tatt et oppgjør med en *hagiografisk* tradisjon, det er mye av drivkraften i hans bokprosjekt. Uten den drivkraften hadde det ikke blitt ei så viktig bok, den har krevd store personlige ofre i tapte arbeidsinntekter og stadig motbør. Niemi kritiserer KH for hans ensidighet, at han ikke har søkt etter alternative tolkninger og at han moraliserer over PD. Men KH har jo gjennomgående forholdt seg til de tidligere etablerte påstandene og tolkningene. Disse har til dels ikke vært kildebaserte, til dels har de vært det på et skjevt grunnlag – alt dette har han polemisert mot. KH har ikke gjemt seg bak en anonym forfattermaske, han har spilt med uvanlig åpne kort, han har presentert sin forfatterrolle klart og tydelig for leseren.

Kåre Hansen har ikke gått nærmere inn på tida etter 1707 enn det han har funnet nødvendig for å kaste lys over Petter Dass' liv. Niemi hadde gjerne sett at han også hadde trukket ettertida langt mer inn i framstillingen, og ettertida for en dikter som PD er selvsagt meget interessant. Men resepsjonshistorien er så stor at det ville nok ha ført altfor langt i dette bokprosjektet. Her var det allerede så mye nytt og spennende stoff at det var mer enn nok til ei bok. Niemi og Ivar Roger Hansen har rett i at PD ble en stor forfatter i den allmenne bevisstheten lenge før nasjonalromantikken.[4] Men i den sammenheng vi står i, i vår egen tid, er det den regionale identitetsbyggingen som synes å være problematisk, ikke nasjonalromantikken: PDs nåtidige rolle som nord-norsk ikon står i veien for en mer fordomsfri forskning og debatt om ham.

Selv har jeg kommet nokså anelsesløs opp i denne feiden. Jeg hadde aldri hørt om Kåre Hansen før førstearkivar i Riksarkivet Tor Weidling fortalte meg at det hadde kommet ei ny og svært interessant bok om Petter Dass – det førte til at jeg skrev den omstridte bokmeldingen og til at jeg reviderte mitt nesten ferdigskrevne kapittel om Petter Dass i den biografiboka jeg gav ut i juni 2007. Jeg tror nok de fleste lesere vil merke at dette kapitlet ikke bare er et referat av KHs bok, men at jeg også forfekter mine egne tolkninger og mitt eget syn. Dette synet gav jeg allerede et varsel om i bokmeldingen.

Boka *For Norge kjempers fødeland. 12 portrett frå dansketida* er en elitehistorie, et ikke særlig flittig dyrket felt i norsk historieskriving. Gjennom 12 livshistorier og analyser av de miljø hovedpersonene virket i har jeg prøvd å gi et bidrag til å forstå bedre elitens rolle i norsk historie. En av hovedpersonene er altså Petter Dass, som ble valgt fordi han var en sentral skikkelse i nord-norsk historie i en kritisk fase i landsdelens utvikling. Som jeg skrev i meldingen om KHs bok, kan det skrives lidenskapsløst om eliten, noe vi alle er enige om at KH ikke har gjort. Jeg opplevde at hans bok gjorde PD enda mer interessant enn han hadde vært før. 1600-tallet var en tøff og omtumlende tid, der de som gjorde sin lykke kastet seg utemmet frampå for å sikre seg best og mest mulig. I denne perioden var det nokså lite av andre perioders paternalisme. Faktisk viste Peder Claussøn Friis, PDs hundre år eldre kollega på Agder, langt mer empati for bøndene enn PD gjorde. Det kan dels ha skyldtes at de var ulike som mennesker, men det hang nok i hvert fall sammen med at Friis hadde en lokal storbondebakgrunn, mens PD tilhørte et mektig og heller fremmed dynasti i et nord-norsk samfunn der de sosiale forskjellene var større enn på Agder. Mye av 1600-tallet var en periode som i liten grad kan brukes som belegg for de hyppige påstandene om norske

bønders sterke stilling, og særlig i Nord-Norge var bondekårene dårlige.

Det har heller ikke vært spesielt populært at Kåre Hansen gjør et stort nummer av at Petter Dass samarbeidde med Helgelands største smugler, og at han sannsynliggjør at PD benyttet seg av bestikkelser for å oppnå det han ønsket seg av sentralstyresmaktene. Jeg kan forstå innvendingene mot moraliseringen over dette, men bortsett fra det, synes jeg at KHs indisier er sterke, de plasserer seg dessuten inn i et større 1600-tallsmønster. Og at mange av disse toppfolkene var langt mindre kongetro i gjerningene enn i retorikken, er noe jeg selv har funnet mange eksempel på gjennom åras løp, så jeg syntes det var spennende å erfare at PD stilte seg i denne prominente rekken av 1600-tallets embetskjøpmenn.

Når det gjelder forfatteren Petter Dass, har jeg følgende å si: Jeg ser på ham som en meget betydelig dikter, noe som kommer klart fram av nevnte kapittel i den før omtalte boka. PDs språk- og fortellerbegavelse forlente diktene hans med den suksess som fulgte dem i ettertida, da minnet bleknet om hvem PD var i levende live og da befolkningen var underforet på lødig litteratur med fargerik og lokal koloritt. Hans dikterbegavelse kom til uttrykk i at han skrev medrivende og underholdende, med frodig ordrikdom og med en smittende humor som trolig var framdyrket muntlig i det livlige elitemiljøet han var en sentral mann i. Her har de nok moret seg med historier om de enfoldige bøndene. Nedvurdering av bønder var for øvrig et utbredt fenomen i dominerende danske kretser på 16-1700-tallet.[5] At PD ikke var imponerende i etisk forstand, heller ikke målt med samtidas målestokk, er noe annet, og det har KH vist. PD var ikke en avviker blant de toneangivende i 1600-tallets egoistiske elite, og det vil si at det tradisjonelle bildet av ham ikke holder.

Endelig har jeg et spørsmål som jeg ikke krever svar på fra noen bestemt, for det synes jeg treffer oss alle: Ville vi ikke her i landet være tjent med å være mer sjenerøse mot hverandre? I dette tilfellet dreier det seg om en lektor i Sandnessjøen som i årevis har gått på redusert arbeidstid og lønn for å få tid til å gjennomføre den forskningen som han brenner for. Attpåtil har han måttet gi ut boka på egen kostnad. Det er med andre ord snakk om helt andre arbeidsvilkår enn vi har ved universitetene (selv om vi også gjerne ville ha hatt enda bedre kår). Og når KH har blitt en slik anklager som han har blitt beskyldt for å være, henger ikke det i betydelig grad sammen med den måten han har blitt møtt på i en årrekke? Debatter er nyttige og bra, men det er viktig at vi forholder oss åpne til det som blir brakt fram. En slik åpenhet vil neppe føre til færre, men sikkert til mer fruktbare debatter.

Noter

1 Rett nok gjengir Niemi boktittelen på bokmål, ikke på nynorsk – det kan tyde på en litt rask lesning. Bokas korrekte tittel finnes lenger nede i denne artikkelen, der jeg kort kommer inn på den.

2 For eksempel Ø. Rian: *Vestfolds historie. Grevskapstiden 1671-1821*. Tønsberg 1980:61-87, Ø. Rian: *Bratsberg på 1600-tallet. Stat og samfunn i symbiose og konflikt*. Oslo 1997:179-193.

3 Ivar Roger Hansen kritiserer KH for ikke å nevne at PD kommer med en motforestilling til å slå inn tennene på vrange kreditorer. Det er riktig at KH ikke gjør det på side 260, men han gjør det på side 261!

4 Niemi skriver at ifølge Jostein Fet utgjorde PDs skrifter 40 % av bøkene i skiftematerialet på Sunnmøre og Telemark på 1700-tallet. Nei, ifølge Fet utgjorde PDs bøker 7 % av de identifiserte bøkene: Fet har funnet 503 identifiserte bøker av PD, av i alt 7.210 identifiserte bøker (i tillegg kom uidentifiserte bøker, slik at det totale antallet bøker var 14.199). 500 PD-bøker var kristelige, og 3 var Nordlands Trompet. J. Fet: *Lesande bønder*. Oslo 1995:20, 171, 347-48, 372.

5 Nylig er bondehetsen i elitemiljøer i Danmark grundig dokumentert i en doktoravhandling på 1100 sider, P. Henningsen: *I sansernes vold. Bondekultur og kultursammenstød i enevældens Danmark*, bd. 1-2. Landbohistorisk selskab, København 2006.

Vilkår for forfattaroppdrag

AUD MIKKELSEN TRETVIK

I kommentarane til HIFOs normalkontrakt for historisk oppdragsarbeid, pkt. 14, er det understreka at det er eit rimelig krav at forfattaren får behalde den målforma vedkommande brukar viss det ikkje er spesielle grunnar til noko anna.

I lokalhistoriske arbeid kan det vere grunnar til å velje den målforma som ligg nærast opp til dialekten, enten det er bokmål eller nynorsk, og kan hende også ein skriftspråkvariant som ligg nært det lokale talemålet med ulike dialektinnslag. I (alle) andre arbeid skulle einkvar variant av norsk vere like bra, berre han er konsekvent og ikkje heilt kaudervelsk.

Men erfaring frå ymse forfattaroppdrag for forlag, kommunar, organisasjonar og institusjonar fortel at det ikkje alltid er slik. Oppdragsgjevaren kan stille som krav at boka/verket skal skrivast på ei bestemt målform, same kva forfattaren sjølv føretrekker. Som oftast er det nynorsken det går ut over. Det kan verke som om det for mange er viktigare å få bokmål enn dei best kvalifiserte forskarane til å skrive historieverka sine.

Denne språklige einsrettinga har både fagpolitiske og kulturpolitiske aspekt ved seg. Ofte vil den som søkjer på eit oppdrag, vere i ein tvangssituasjon. Det er sjeldan ein har fleire oppdrag på handa samstundes. Det er spennande når ein har fått tilbod om eit oppdrag og er i gang med kontraktforhandlingar. Oppdraget kan dessutan vere svært høvelig i forhold til eigen kompetanse, slik at faglige grunnar tilseier at ein er ein av dei best kvalifiserte søkjarane. Viss oppdragsgjevar krev at boka skal skrivast på ei anna målform enn den ein føretrekker å bruke, kjem ein i ei veldig klemme, men søkjaren vil i mange tilfelle ikkje ha råd til å seie nei. Oppdragsgjevar kan da diktere krav som søkjaren berre må akseptere.

Dei fagpolitiske og kulturpolitiske aspekta vil i mange tilfelle vere forbundne. Ein person som gjerne vil styrke nynorsk skriftkultur gjennom å bruke nynorsk i eige forfattarskap, kan oppleve at det ikkje lar seg gjere i oppdrag ein er blitt tilbode.

Langt meir faghistorie blir skrive på bokmål her til lands enn kva som ville ha vore tilfelle viss forfattarane hadde vore stilt fritt. Det er paradoksalt i ei tid der det er auka toleranse for bruk av dialektar i radio og fjernsyn, og der den normerte nynorsken har ein solid plass som tale- og tekstspråk i dei statlige kanalane.

Forlaga nyttar makta si til språklig einsretting og normalisering, og dei store forlaga i Oslo synest verre enn dei små og halvstore utafor hovudstaden. Ofte har den enkelte språkkonsulenten stor makt, ikkje berre redaksjon eller prosjektleiing. Språkgransking er viktig for å luke ut feil, inkonsekvensar, gjentakingar, tunge formuleringar og logisk inkonsistens. I mange produksjonar tar ein nok for lett på det. Men ei sterk normalisering, ofte i konservativ lei, er ikkje nødvendig av den grunn. Det øydelegg den eigne forfattarstemma. Det har hendt at eg har fått tekster attende frå forlagsredaksjon som eg ikkje har kjent att som mine eigne, sjølv om dei har hatt min signatur.

Det kan vere grunn til å drøfte kva oppgåve språkkonsulenten skal ha, og forholdet mellom språkkonsulenten og den eigentlige forfattaren. For vel og merke: Det er forfattaren som må hefte for innhaldet og korleis det er forsøkt uttrykt!

For ei tid attende var eg ein av søkjarane på eit bygdebokoppdrag og fekk tilbod om å skrive det eine bindet. Under vegs i tilsettingsprosessen vart det stilt krav om bokmål, sjølv om eg under intervjuet uttrykkelig hadde sagt at eg føretrakk å skrive nynorsk. Dette var i ein språklig nøytral kommune der fleire kretsar for ikkje så lenge sidan hadde nynorsk som opplæringsmål, og eg kunne ikkje drøyme om at dei ville forlange bokmål. I eit forprosjekt som var blitt utarbeidd, hadde dei vore samstemte om at det ikkje skulle vere noko føringar på det språklige. Dette med målform var dermed ein ny føresetnad som var komme inn etter at søknadsfristen var ute. Vedtaket vart faktisk fatta i kulturutvalet i kommunen ei veke etter at eg hadde fått tilbod om oppdraget.

Ønsket mitt om å skrive nynorsk var på bakgrunn av at talemålet i bygda ligg nynorsken nærmast. Eg hadde altså som ambisjon å gjere det som blir omtalt i kommentaren til HIFOs normalkontrakt, nemlig å nytte ei skriftform som låg så nært som mulig opp til dialekten. Eg er fortrulig med den lokale dialekten, og følte at eg på den måten ville kunne formidle den lokale historia på ein mest mulig levande måte.

Eg opplevde det slik at ei språklig tvangstrøye verka mot det som var føremålet med bygdebokprosjektet. Det hindra meg i å bruke min eigen forfattarstemme. Eg syntest det gjekk på tilliten laus for meg som erfaren historikar og faglitterær forfattar å bli diktert språklige retningslinjer frå ei gruppe politikarar som knapt hadde noko kompetanse på feltet. Eg bad derfor forhandlingsmotparten om å ta saka attende til politikarane for å handsame ho på nytt. Viss dei så gjentok det vedtaket dei hadde gjort, vurderte eg å takke nei til tilbodet.

Saka vart tatt opp på nytt att, men vedtaket vart ståande, og eg valde da å seie frå meg oppdraget. Eg såg på motpartens sakshandtering som rein maktarroganse. Form var viktigare enn innhald for oppdragsgjevar, og eg vart også skeptisk til kva anna dei kunne finne på å bruke den politiske styringsretten sin til.

I dette tilfellet vart det altså drive gjennom med politisk vedtak at målforma i vedkommande verk skulle vere bokmål. Grunngjevinga var at det var ønskje om ein heilskaplig profil på verket og at ei felles målform skulle vere med på å gi det. Eg ville vel meine at med heilskaplig profil siktar ein til noko anna, og det er i alle høve ein illusjon å tru at ein skal få fleire forfattarar som har kvar sin stil og uttrykksmåte til å skrive som om det var ein og same forfattar som skreiv heile verket.

Vurderinga frå prosjektleiaren i saksframlegget inneheldt ein sjølvoppfyllande profeti. Sjølv om delar av kommunen tradisjonelt har brukt nynorsk som målform, er kommunen i dag ein bokmålskommune. Bokmål blir brukt i skolen og andre einingar i kommunen, «og en kan anta at bokmål over tid blir målformen som er lettest tilgjengelig for deler av kommunens innbyggere.» Her skriv ein altså at ved å ikkje å bruke nynorsk blir nynorsk vanskeligare tilgjengelig for folk og ein bør derfor bruke bokmål!

Eit argument som frå oppdragsgjevars hald vart brukt for bokmål, var at bokmål sel mykje betre. Det er ein påstand som eg til no ikkje har sett dokumentert nokon stad og som eg slett ikkje trur på når det gjeld lokalhistorisk litteratur. Ingen skal få meg til å tru at eit bygdebokverk som er skrive på nynorsk, sel noko dårligare enn eit bygdebokverk som er skrive på bokmål.

I mange høve legg ikkje folk merke til kva for språkform ein tekst er skreve på. Forlagsmannen Åsmund Snøfugl fortalte meg at han av og til lar folk lese ein tekst og så etterpå spør dei om det var nynorsk eller bokmål dei leste. Nei, det hadde dei ikkje lagt merke til. Med andre ord, språkforståinga var like god uavhengig av målform.

Trøndelags historie er eit godt døme på språklig mangfald. Forfattarane vart stilt fritt og det er mest så mange variantar av norsk som det er medarbeidarar på verket, utan at det har skapt noko problem, verken for redaksjon, forlag eller lesarar. Tredje bindet inneheld til dømes tre bokmålsvariantar og to nynorskvariantar. Verket har fått mykje ros i meldingar for nettopp språket.

Også i *Vestlandets historie* vart det gjort på same viset ved at forfattarane vart stilt fritt. Dette er eit par oppløftande døme frå dei siste års bokproduksjon, men som ein har sett, er det dessverre framleis ikkje slik i alle oppdrag.

Om eg skulle få komme med ei oppmoding til HIFO-leiinga til slutt, måtte det vere å presisere enda tydeligare tilrådingane når det gjeld målform i oppdragsarbeid. Det kunne også vere på sin plass å reise ein allmenn debatt om forholdet/ansvarsfordelinga mellom forfattar og språkgranskar. Det heiter i normalkontrakten at forfattaren skal ta omsyn til merknadar som blir framlagt til manus frå oppdragsgjevars side så langt han/ho finn det faglig forsvarlig, men det står ingenting om kor store inngrep ein skal godta frå ein eventuell språkkonsulent. Det er i alle høve forfattaren som står med det endelige ansvaret for framstillinga.

Mangfald eller einfald – nynorsk i «Mangfaldsåret 2008»

STEINAR AAS

Vi er no inne i «Mangfaldsåret 2008». Det er alt markert i nyttårstale og andre festtalar. Likevel skurrar det. Saman med feiring av mangfaldet kjem dels motstridande signal, og særleg merkar nynorskbrukarane dette.

Norske seinmoderne endringar
I tråd med utviklinga av det seinmoderne samfunnet, har det nye Noreg dei siste tiåra blitt meir mangefasettert, meir mangfaldig, prega av fleire kulturelle og språklege uttrykk, lukter og smakar. Ein middels norsk by er noko heilt anna i 2008 enn i 1960- og -70-åra.

Oslo som mangfaldets hovudstad
Hovudstaden Oslo plasserer seg i det same biletet, sjølv om kanskje andre byar har like markante innslag av mangfalds-Noreg. Hovudstaden har sjølvsagt ikkje noko mot å vise seg fram som mangfaldshovudstaden i mangfaldslandet Noreg. Her finst innflyttarkultur frå så vel Voss og Vadsø, som Lahore og Gøteborg.

Oslo snevrar inn
Paradoksalt nok kjem nokre av dei sterkaste utfalla mot kulturelt mangfald frå nettopp Oslo. Særleg gjeld det det norske mangfaldet. Ungane skal ikkje lære all norsk. Nynorsken skal få svi. I rein Frp-stil vil dei reinske han ut, gjennom forsøksordningar og fritak frå nynorskopplæring. Følgjene blir at andre stader får inspirasjon til det same. Nynorsk er ikkje norsk, men noko framandt. Det er bokmål som er det einaste rette, det ein vil ha. Mangfalds-Noreg stoppar opp.

Einsretting med hjelp frå akademiet
Einsrettingstendensen er ikkje berre knytt til Oslo. På andre felt finn ein liknande tendensar, og i akademiet. Når kravet til nynorskbruk kjem overfor årsmeldingar ved eit fakultet ved UiTø, ter velutdanna akademikarar seg som riksmåls-høgre-foreldra under aksjonar mot a-ending på 1950-talet. Fleire kan ikkje nynorsk, sjølv om dei er kvalifisert til jobb i ein fleirspråkleg norsk stat.

Nynorskfri historie
Sjølv om universiteta har ein veg å gå, er det truleg himmelrik her samanlikna med kommune, fylke eller privat næringsliv, der ein ikkje alltid fritt kan nytte nynorsk over alt. Det opplevde underskrivne som oppdragshistorikar i ein bykommune nordpå. Frp-aren stod klår med interpellasjon i formannskapet då han fekk vite at dei første tre kapitla alt var skive ferdig på nynorsk. Kultursjefen skalv, men skandalen vart avverga då historikaren av mange grunnar kjente seg pressa til å skifte målform og derfor gjorde det. Bokmål vart pressa gjennom i det såkalla norske mangfaldssamfunnet. Det same skjedde då Kåre Lunden skulle skrive eit bind av Cappelens norske historie på 1970-80-talet, og det er neppe slutt på slikt i dette tusenåret heller.

Vrange bokmålsbrukarar
Mangfaldsstaten kan heller ikkje setje sin lit til at bokmålsbrukarar tar ansvar for språkleg mangfald. Mållova blir ikkje følgt, og ved ein høgskole med universitetsambisjon i Bodø tar ein heller ikkje slikt inn over seg. Dei vart meldt til departementet for unnasluntring (Avisa Nordland 4.1.08). Rektor lovte bot og betring, men ikkje på alle avdelingar, for på enkelte av dei arbeidde det folk som berre nytta engelsk. Aksepten for språkleg mangfald er med andre ord større for nokre språk, enn for andre.

Velkomen til «Mangfaldsåret 2008».

1905–2005: Et konsensusjubileum?

ANDERS KIRKHUSMO
Anders.kirkhusmo@hf.ntnu.no

Universitetet i Tromsø har alt sendt ut den første invitasjonen til historikerdagene i byen som skal finne sted 19.-22. juni 2008. Ifølge invitasjonen er temaet under hovedsesjonen: «Korleis feire ein nasjonalstat i ei globalisert verd?, der feiringa av 1905 og 1814 blir drøfta nærmare.» Det framgår foreløpig ikke om det er den allmenne feiringa av de to jubileer som skal drøftes, historikernes bidrag, eller begge deler.

I det følgende skal jeg bare reise noen spørsmål omkring historikernes bidrag omkring jubileumsåret 2005, og la vurderingen av den allmenne feiringa med sine tusen arrangement ligge. Ifølge foreløpige evalueringer og rapporter var de fleste av disse vellykket. De foregikk i alle fall i former som ikke fornærmet svenskene. Karakteristisk nok inngikk det allerede i planene som ble lagt på forhånd, at feiringen av 1905 skulle omtales som «markering», og ikke som det jo etter alle rimelige definisjoner var, et jubileum.

Som ved alle historiske jubileer fikk også historikerne sin sjanse. Jubileet førte til fornyet interesse for glemte problemstillinger, og ikke minst bevilgninger som lokket gamle og nye unionsforskere på banen. Dette resulterte i artikler, hovedoppgaver og avhandlinger som kastet nytt lys over enkeltspørsmål som i tidligere i mindre grad var belyst om ulike temaer som for eksempel spørsmålet om de militære forholdsregler, den svensk-norske unions rettslige grunnlag osv. Som et resultat av et svensk-norsk forskningsprosjekt, Prosjekt 1905, kom det ut to artikkelsamlinger i 2005 redigert av Øystein Sørensen og Torben Nilsson: *1905-Nye perspektiver* og *Norsk-svenske relasjoner i 200 år.* (Den førstnevnte ble anmeldt av undertegnede i HT 1/2006.) Men noen egentlig debatt om unionelle forhold forekom etter min mening ikke i jubileumsåret. Bo Stråths voluminøse og på mange måter imponerende bidrag *Union og demokrati. Dei sameinte rika Norge- Sverige 1814-1905* hadde ingen polemisk brodd mot tidligere bidrag, men sto for en nytolking av unionens historie. Når så er sagt, bar Stråths verk preg av konsensus i den forstand at han fokuserte mer på «unionens «lyckliga dar» og kontrafaktiske resonnementer enn på det mer tradisjonelle konfliktparadigmaet.

Hvilken rolle spilte Historisk tidskrift i forbindelse med unionsjubileet? Ser man på årgangene 2005-2006, ble det trykket noen artikler i nr. 2/2005. Diskusjoner og debatt om de store spørsmålene om unionen, som for eksempel spørsmålet om årsakene til dens fall, det nasjonale spørsmål sett i et europeisk og komparativ perspektiv, de nasjonalistiske tendensene, spørsmålet om nasjonalstatens rolle i en global verden, unionen i stormaktspolitikken osv, forekom imidlertid ikke. Under rubrikken «debatt» var det viet plass til «tilsvar» om mindre enkeltspørsmål. Det gjaldt for eksempel *Den svensk-norske union og etableringen av Norsk Hydro* (HT 3/2006) av Francis Sejersted som et tilsvar til en kommentar av Ole Kristian Grimnes i HT 4/2005. HIFO-nytt representerer i denne sammenheng et hederlig unntak i og med den friske debatten mellom Roald Berg og Nils Ivar Agøy (1 og 2/ 2003) om offiserene og unionsoppløsningen.

I 2006 kom det ut en artikkelsamling med bidrag fra flere forfattere, *Stormaktene, Sverige og Norge 1905-1907. Fra Konsulatsak til Integritetstraktat.1* Parallelt med denne utgivelsen sendte jeg inn en artikkel til HT med

tittelen S*tormaktene og unionsoppløsningen i 1905. Noen perspektiver og myter som lever etter hundre år?* Artikkelen hadde delvis en polemisk slagside. Polemikken rettet seg mot en rekke norske statsvitere og historikere, noen tilknyttet Prosjekt 2005, som hadde skrevet om dette temaet.

Jeg fikk gode tilbakemeldinger fra fagfeller på instituttet. De to fagreferentene i Historisk tidskrift festet seg ved de polemiske sider ved artikkelen, men fant likevel at den «inneholdt mange interessante synspunkter og perspektiver». De konkluderte med at den kunne stimulere til debatt om temaet og trykkes med mindre endringer. Etter flere diskusjoner om formalia, ofte det rene flisespikkeri, valgte redaksjonen ikke å trykke den. Redaksjonen fant at jeg ikke hadde «gjengitt» resonnementene til mange av de historikere jeg polemiserte grundig nok. Det var lettere sagt da deres resonnementer som nevnt etter min mening, baserte seg på sparsomme kildestudier og tynn empiri. Siden Historisk tidskrift er det eneste relevante tidskrift, har jeg dermed ikke nådd ut til fagmiljøet med mine kritiske synspunkter. Konsekvensen av dette er den at en rekke historikeres og statsviteres etablerte synspunkter på et sentralt emne om 1905 kommer til å stå uimotsagt for framtida.

I 2006 var jubileet forlengst blitt historie, og artikkelsamlingen om unionen sett fra ulike stormakters side forelå. Redaksjon for Historisk tidskrift av 2005-2006 fant muligens temaet nå for utdebattert? Da Oddbjørn Fure overtok som redaktør av Historisk tidskrift, gikk han ut med et perspektivrikt og omdiskutert «manifest» eller program lansert i en slags lederartikkel i nr. 2-3, 2002 (Fure var redaktør av HT 2002-2004, red. anm.). I denne gjorde han seg til talsmann for at tidsskriftet måtte målbære «tematisk og teoretisk mangfold» og preges av «sterkere internasjonalisering». Muligens la han lista for høyt?

Unionelle spørsmål ble nok berørt i oversiktsverk og monografier som handlet om internasjonale forhold, unionens rolle i partipolitikken osv., men noen egentlig forskning om unionenes historie forekom bare i mindre grad i ca. femti år før jubileet i 2005. (jfr. Per Fuglums artikkel i forbindelse med «75-årsjubileet»: *1905. En forskningshistorikk* i HT.B.59.1980) Debatter om de store spørsmål forekom i enda mindre grad. Jens Arup Seip nedprioriterte nasjonalismen som en forklaringsfaktor i sitt berømte essay *Fra embedsmannstat til ettpartistat og andre essays* (Oslo 1963). Hans tese om nasjonalisme brukt som vikarierende motiv ble lenge stående som det dominerende paradigma. Også for Rolf Danielsen var partipolitikk den sentrale drivkraften bak norsk unionsradikalisme[2].Undertegnede hadde et avvikende syn og la opp til en debatt med avhandlingen *Unionell radikalisme. Opinion,lederskap og part.* Trondheim 1977. Den fikk aldri noe tilsvar. Mye taler for at interessen for temaet og debatt om den svensk-norske unions historie nå har fortapt seg for en tid. Kanskje vil det gå femti år igjen før den taes opp på nytt? Men forhåpentlig tar Tromsøseminaret også opp til drøfting historikernes markering av 1905. Det kommende jubileumsåret i 2014 vil kanskje utløse forskningsbidrag og tidskriftsartikler som stimulerer til diskusjoner om merkeåret 1814? Det synes trass i alt å være mer gjennomdiskutert enn 1905. Det er vel debatter og diskusjoner som kan bidra til å føre historiefaget videre framover?

Noter

1 Rolf Hobson, Sven G. Holtsmark og Tom Kristiansen (red.), *Stormaktene, Sverige og Norge 1905-1907. Fra konsulatsak til integritetstraktat.* Oslo 2006.
2 Rolf Danielsen, *Det norske Storting gjennom 150 år.* Oslo 1964, s. 359.

SITATET

JAN ANDERS TIMBERLID
Anders.Timberlid@hisf.no

.... I Søndfjord bor kanskje Landets tyngste, sejgeste og sendrægtigste Folk. Søndfjordingen er godt udrustet, han baade tænker skarpt og føler dybt; men han trænger tre Gange saa lang Tid til alt som andre Mennesker.
.... Han bliver aldrig færdig og kommer derfor tilkort baade paa Land og Vand selv ligeoverfor Folk, der er langt mindre dybtenkt enn han. Her faar man netop det fulde Indtryk af en Race, som har opgivet Kampen mod et overmægtigt Tryk, og som nu gaar sin Gang i tung Resignation.

Sitatet er henta frå Kristian Elsters *Om Modsætningen mellem det vestlige og østlige Norge* frå 1872 (s. 28). Her skriv han om skilnadene i livsvilkår og næringsvegar og dei verknadene dette hadde på folkelynne og tenkesett. I dette skrivet kjem han òg inn på skilnader mellom sunnfjordingar og sogningar. Dei første meiner han er «kanskje Landets tyngste, seijgeste og sendrægstigste Folk». Over fjellet, i Sogn, budde det derimot eit, i alle måtar, langt raskare folkeferd. Såleis gjorde Elster alt tidleg sitt til å festa myta om dei to «folkeslaga» sunnfjordingar og sogningar.

Elster var oppteken av kulturbrytingar som han i størst breidde tok føre seg i den nemnde avhandlinga. Slike konstruksjonar kan få form av det Thomas Hylland Eriksen kallar *opphavsmytar*, det vil seia at det finst førestillingar om eit sosialt fellesskap mellom alle personar som har røter på ein stad. Dette fellesskapet inkluderer også alle som tidlegare har levd på staden, men ekskluderer alle andre. Denne kulturelle identeten skulle då ytra seg gjennom ulike måtar å vera på, mellom anna slik Elster fortel om.

Det skulle finnast ein *regional habitus* for å låna ei nemning frå sosiologen Norbert Elias. Ein habitus vil då vera eit system av disposisjonar, av ubevisste måtar å tenkja eller handla på som dannar seg i eit individ under innverknad av ytre objektive stukturar.

Ein klassikar for oss lokalhistorikarar er geografen Amund Helland. Han var oppteken av desse veremåtane, og det manifesterte seg i dei fylkesvise banda som kom ut i åra 1898-1921. Desse veremåtane knytte han gjerne til større landskapsregionar, som i mange høve hadde samanfall med futedømme. Så også i det nemnde sitatet ovanfor frå Sunnfjord.

Eg utfordrar *John Ragnar Myking*, professor ved Høgskulen i Bergen

FOTOGRAFIET I HISTORIEN – HISTORIEN I FOTOGRAFIET

ANNE AUNE
Fotoarkivar, Hordaland fylkesarkiv

Den vesle jenta ser med alvor inn i kameraet. Ho ser direkte på oss. Ho har sløyfe i håret og dei små, spinkle hendene ligg folda saman på teppet. Jenta ligg halvvegs i ein stol på eit fint mønstra teppe, hovudet kviler på den broderte puta og ho er dekt av eit hekla sjal. Ljoset fell skrått inn gjennom vindauga og strøymer inn i rommet. Dette er ikkje eit bilete av eit smilande og leikande barn, men av ei sørgmodig, stille jente. Jenta heiter Sigrid og ho er sjuk. Fotografiet er teke tre dagar før ho døydde. Bilete vart truleg fotografert for at foreldra skulle ha eit konkret minne om den vesle jenta som dei var i ferd med å miste. Det var ikkje uvanleg å fotografere folk rett før eller etter døden.

Biletet er frå Fyresdal i Telemark, og det er fotografert tidleg på 1900-talet av Olav S. Nylid (1866 – 1951). Han var blekkslagar og styrar for Fyresdal telefonselskap, ein god snikkar og røyrleggar, men ikkje minst viktig; han kjøpte seg fotoutstyr og var interessert i fotografering. Nylid var sjølvlært og etablerte seg som ein typisk bygdefotograf i Fyresdal i fyrste halvdel av 1900-talet. Bygdefotografane var til stades for å fotografera hendingar og folk i bygda. Desse fotografane fungerte som visuelle seremonimeistrar i bygdesamfunnet, dei var lokale historieforteljarar. Dei var tilstades i høgtider og i kvardagslivet, og vart brukt for å fotografera ved viktige vendepunkt i folks liv.

Fotografiet er teke av det ein kan karakterisere som ein amatørfotograf på bygda, det er difor interessant å sjå kor medviten han er om sitt oppdrag og den bilettradisjonen han inngår i. I biletkunsten er motivet «syk pike»

Fotograf Olav S. Nylid ,Telemark Museum

måla både av Edvard Munch og Christian Krogh. Dette fotografiet kan truleg knyttast opp mot den bilettradisjonen ein kallar post mortem-fotografi. Det var ein type motiv med røter langt tilbake i tid og som vi finn i fotosamlingar over heile landet fram til mellomkrigstida. Døden var meir nærverande enn han er i dag, og fotografia vart tekne for å halde fast minne om den som skulle gå bort. Foreldra visste at Sigrid skulle dø, og truleg var fotograferinga av jenta ein del av sorgarbeidet. Nylid fotograferte, og dei fekk behalde biletet av den vesle jenta. Fokuset i biletet er jenta, bakgrunnen er uskarp. Ho vart ikkje avbilda leikande og glad, men stillferdig og vakker – nærast som ein liten engel. Fotografiet fungerte som eit minne, ei konstant påminning om Sigrids sjukdom og død. I vår tid vil vi gjerne gløyme døden, foreldra til Sigrid ville truleg hugse den vesle jenta og sjukdommen som tok livet.

Fotografi er ein konkret visuell inngang til fortida og ei god historisk kjelde. Men det krev at ein har forståing for at biletet er skapt utifrå ein historisk og sosial samanheng. Skal ein bruke foto som kjelde må ein stille kritiske spørsmål og ha kjennskap til desse forholda. Det krev at ein reflekterer om i kva samanheng biletet er tatt, kva funksjon det har og har hatt. Motivet og opplysningane til biletet må kontrollerast opp mot anna kjeldemateriale. Og ein må ha teknisk kunnskap om kva for fotoutstyr ein hadde tilgang til for å skape eit fotografi.

Biletet av den dødssjuke jenta frå Fyresdal er eksempel på ein type fotografi som er forsvunne. Vi avbildar og hugsar våre barn på heilt andre måtar. Fotografi som dette er ei konkret og direkte kjelde til å forstå haldningar og tradisjonar kring døden på 1800- og tidleg 1900-tal.

Informasjon om Kulturminneåret 2009

SIDSEL HINDAL

Den norske regjeringen har med stortingsmeldingen «Leve med kulturminner» (2004-2005) utpekt 2009 til å være kulturminneår. Ved å arrangere et kulturminneår ønsker regjeringen og de sentrale samarbeidspartnerne å stimulere til et tett og godt samarbeid mellom frivillige, offentlige og private organisasjoner. Kulturminneåret 2009 skal både aktualisere og bringe mangfoldet av kulturminnene fram i lyset, og sette fokus på at det å jobbe med historie, kulturvern og kulturformidling har en verdi i seg selv.

Dagliglivets kulturminner skal frem i lyset
Hovedtema for Kulturminneåret 2009 er *Dagliglivets kulturminner.* Det er valgt slik at en bredest mulig del av befolkningen kan bli involvert. Det er ofte de kulturminner som står en nærmest det er lettest å engasjere seg i. Dagligliv er ikke et entydig begrep. Det vil variere med hvem som lever eller har levd det. Begrepet omfatter alle sosiale grupper og yrkesgrupper, og avgrenser seg mer mot det som inntreffer sjeldent eller er ment å avvike fra det daglige. Temaet favner dermed vidt, både sosialt og i tid, og omfatter både materiell og immateriell kulturarv.

Det er lagt opp til to tilnærmingsmåter til temaet. Formålet med begge er å sette kulturminnene inn i en større sammenheng. Det ene tilnærmingsmåten er å bidra til *å belyse utviklingen av kulturarv i Norge*. Hvilke kulturimpulser og kulturmøter ligger til grunn og hvor kommer de fra? Et flerkulturelt samfunn har vært det normale i vår historie, men det er en utfordring å få frem mangfoldet av tema, problemstillinger og ulike gruppers bidrag til kulturarven. En kulturarv som er i kontinuerlig endring. Ved å samarbeide med andre aktører som sitter på andre fagkunn-

skaper og/eller tilnærmingsmåter åpner det seg nye muligheter for å belyse et tema eller et fenomen ved å stille andre spørsmål og bringe inn flere perspektiv. Vi tror at det gjør fremstillingene og diskusjonene om historien og arbeidet med kulturminnene mer interessante. Gjennom prosjekter og aktiviteter ønsker Kulturminneåret 2009 å oppnå økt innsikt i, og økt kunnskap om prosessene som har skapt de kulturminnene som omgir oss. Tematikken gjør det naturlig å se en sammenheng mellom Mangfoldsåret 2008 og Kulturminneåret 2009.

Den andre tilnærmingsmåten er *dokumentasjon av kulturminner*. Dokumentasjon brukes her i vid forstand – den kan ta form på mange ulike nivåer og ved forskjellige metoder. Dette åpner for både små, enkle dokumentasjonsprosjekt og store institusjoners omfattende dokumentasjonsoppgaver. I løpet av få år har det åpnet seg tidligere uante muligheter for bred dokumentasjon. Dokumentasjonen kan skje som produksjon av digitale fortellinger, DVD-er, innhold til nettsider, bidrag til en nasjonal lokalhistorisk wikipedia som er under utvikling, registreringer, ustillinger, historiske verk m.m. Vi oppfordrer til samarbeid mellom alle aktører på feltet. Slik kan en unngå dobbeltarbeid, utvide bruken av en infrastruktur, sikre kvaliteten og utnytte mulighetene til å gjøre dokumentasjonen tilgjengelig i formidlingsøyemed.

Arbeidsform

En grunnleggende tanke ved det forestående kulturminneåret er å se året som et viktig ledd i den langsiktige tenkningen med å styrke arbeidet med vern, bruk og formidling av vår mangfoldige kulturarv. Å bruke planleggingsåret 2008 og selve Kulturminneåret 2009 til å innlede nye samarbeidsallisanser og videreutvikle eksisterende står helt sentralt i arbeidet. Kulturminneåret 2009 arbeider etter følgende strategier:

- at aktiviteter tilpasses den enkeltes organisasjon/institusjons planer slik at man sikrer en lokal forankring.
- å skape arenaer (ideémøter, workshops, konferanser) der folk fra ulike miljøer får anledning til å møtes, utveksle ideer og få et faglig påfyll. Ved å legge til rette for møter der representanter fra ulike fagmiljøer, vil vi oppfordre til å utvikle nye samarbeidsallianser og få andre perspektiv på sitt eget fagområde. Dette vil være viktige bidrag til å utvikle ny kunnskap.
- å utvikle landsdekkende prosjekter som binder sammen ulike deltakere, skaper en felles forståelse og ikke minst synliggjør Kulturminneåret 2009.

Aktiviteter

Kulturminneåret 2009 vil romme aktiviteter som utstillinger, kulturvandringer, minneinnsamling, skoleprosjekter, frimerkeutgivelse, lokalhistorisk wikipedia. Markering av Bergensbanen og Rjukanbanen 100 år gir gode muligheter til å bringe frem ukjente sider av historien bak disse store utbyggingsprosjektene. Som et virkemiddel til å problematisere en rekke spørsmål knyttet til vern, bruk og formidling av kulturminner – og ikke minst til hvordan en tolker begrepet *kulturminne* – vil Kulturminneåret 2009 utarbeide en artikkelserie. Månedens artikkel og Ukens kulturminne vil bli presentert på det nasjonale nettstedet og kulturnett.no. HIFO er representer i arbeidsgruppen for Månedens artikkel/Ukens kulturminne.

Organisering

Miljøverndepartementet og Kultur- og kirkedepartementet står samlet bak satsningen. Norges kulturvernforbund har fått et hovedansvar for planlegging, gjennomføring og evaluering av Kulturminneåret. Kulturvernforbundet samarbeider nært med Riksantikvaren, ABM-utvikling – Staten senter for arkiv, bibliotek og museum og Norges museumsforbund. Disse utgjør en gruppe som koordinerer den offentlige og den frivillige innsatsen. Gruppen ledes av Kulturvernforbundet og sekretariatet for Kulturminneåret 2009 og koordineringsgruppen er lagt til Kulturvernforbundet.

Kontakt

Sekretariatet for Kulturminneåret 2009:
Prosjektleder Sidsel Hindal
Stortingsgaten 12, 0161 Oslo
E-post: sidsel.hindal@kulturvern.no
Telefon: 918 13 590
www.kulturminneaaret2009.no

UTSYN INNSIKT

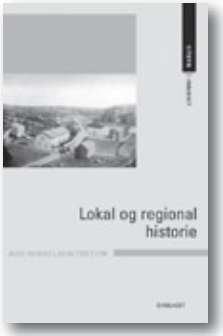

UTSYN / INNSIKT er Samlagets serie med korte innføringsbøker i historiske emne. Bøkene tar for seg eit vidt spekter av forskingsfelt, frå sentrale tema i Noregs- og verdshistoria til kulturhistoriske og fagteoretiske problemstillingar.

NY BOK I UTSYN/INNSIKT-SERIEN

Ellen Schrumpf:
Barndomshistorie

I denne boka trekkjer forfattaren opp hovudlinjene i barndomshistorisk forsking frå Philippe Aries banebrytande verk *Barndommens historie* i 1960, og fram til i dag.

NY!

www.samlaget.no

Det Norske Samlaget

BOKMELDING

Ellen Schrumpf

Barndomshistorie

Samlaget 2007, 106 sider

HERDIS KOLLE

Ellen Schrumpfs bidrag til serien *Utsyn – Innsikt* som kjem ut på Samlaget, omhandlar barndomshistoria, slik ho i løpet av etterkrigstida har blitt framstilt i historieforskinga. Boka *Barndomshistorie* startar med eit introduksjonskapittel der Schrumpf gjer greie for tre hovudretningar eller forteljingar i barndomshistoria. Forteljinga om forfall er forma innanfor eit moderniseringskritisk perspektiv. I følgje denne tenkjemåten førte moderniseringa med seg ei utestenging av barnet, auka undertrykking og oppløysing av gamle fellesskap. Ein klassikar i barndomshistoriografien, Philippe Ariès' *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime* frå 1960, vert av Schrumpf nemnt som ein typisk representant for denne moderniseringskritiske forteljinga. I følgje Ariès vart barndomen først «oppfunnen» i overgangen til moderne tid. Før den tid næra foreldra ingen særlege kjensler for borna. Dette endra seg på 1500-1600-talet då barna etter kvart vart emosjonelle «sentra» i familiane. Ein skulle tru at dette var positivt for borna, men i det moderniseringskritiske perspektivet til Ariès førte denne utviklinga til at borna vart utestengde frå fellesskapet og utsette for meir disiplinering, kontroll og undertrykking. I motsetnad til dette synet har andre historikarar understreka at barndomshistoria har vore prega av kontinuitet. For desse historikarane er det sjølvsagt at foreldra alltid har hatt kjensler for og uroa seg for borna sine, og at det alltid har eksistert eit omgrep om barndom, men at innhaldet i dette omgrepet og forståinga av korleis barnet skal sosialiserast inn i vaksenverda kan ha skifta til ulike tider. Vidare har barndomshistoria også vore tolka inn i ei forståing av historia som stadige framsteg. Historikarar av denne skulen hevdar at tilhøvet mellom foreldre og born har endra seg i stadig meir human retning. Tidlegare var foreldra brutale og sadistiske, men frå om lag 1750 endra dette seg gradvis slik at foreldre-barn relasjonen stadig har forbetra seg.

Schrumpf hevdar at desse forteljingane om barndomens historie har skapt stereotypar og myter som dekkjer over nyansane i historia. Dermed vert dei tilslørande heller enn klargjerande. Intensjonane med boka er i følgje forfattaren å utfordre desse eintydige forteljingane om framsteg og forfall, brot og kontinuitet. Eit historisk blikk på barndomen viser at både barndomserfaringar i seg sjølve og oppfatningar av den gode barndommen har skifta sterkt opp gjennom tidene. Dermed vert ikkje innhaldet i denne livsfasen noko sjølvsagt og naturgitt, slik ein gjerne har lett for å førestille seg, men avhengig av tid og stad, sosiale og kulturelle tilhøve. Boka er skriven med utgangspunkt i eit kulturhistorisk perspektiv; det vil seie ei forståing av at vi ikkje kan nå det fortidige barnet direkte. Mellom oss og fortida, skriv Schrumpf, ligg kulturelle filter av oppfatningar om kva barnet er, filter som silar og formar historia. Det er desse ideane og oppfatningane av barnet vi har tilgang til. Her introduserer Schrumpf diskursomgrepet, som legg vekt på at dei måtane ein talar og skriv om eit visst fenomen på, vil tilføre meining til dette fenomenet, i dette tilfellet barnet og barndom-

men. Meiningane er historisk og kulturelt bestemte, og vil i sin tur påverke utforminga av politikk og samfunnsarenaer der barndomen utspelar seg, som til dømes barnehagar, skule, familie og arbeidsplass.

Boka består av fem kapittel som omhandlar dei viktigaste arenaene for barndomen i den vestlege verda i løpet av dei siste to til tre hundreåra; familien, arbeidet, skulen og lovgivinga. I kapittelet om *barnet i familien* slår Schrumpf fast at familien er tett knytt til barndomens historie fordi ei av hovudoppgåvene til familien har vore reproduksjon, oppseding og sosialisering av born. I denne samanhengen legg ho særleg vekt på relasjonane mellom foreldre og born og korleis desse relasjonane kan ha utvikla seg i lys av ulike faktorar, som demografisk, økonomisk og kulturell endring, ulike familiestrukturar og sosial klasse. I den familiehistoriske forskinga finst det mange meiningar om desse samanhengane, og det er også ei problemstilling der det er vanskeleg å komme fram til ein eintydig konklusjon, kanskje fordi foreldre-barn relasjonen rører ved noko av det mest personlege i menneskelivet. Schrumpf presenterer eit utval av dei ulike teoriane utan å gå særleg nært inn på eventuelle problematiske sider ved dei. Til dømes synest ideen til Lawrence Stone og andre om ein tett samanheng mellom familiestrukturar og relasjonar mellom foreldre og born å opne for ei større grad av problematisering enn det som vert gjort her, sjølv i ei introduksjonsbok som *Barndomshistorie*.

Ei hovudlinje i boka, som blir teken opp i fleire kapittel, er at borna på eit tidspunkt i historia vart gjort unyttige og umyndige. Medan borna før dette spela ei viktig økonomisk rolle i familien og samfunnet, fekk dei med nedgangen i barnetalet på 1800- og særleg 1900-talet status som økonomisk verdilaust, men med høg «emosjonell verdi.» Schrumpf stiller spørsmål ved denne utviklinga på fleire måtar. I kapittelet om *barnearbeid* viser ho til dømes at arbeid ikkje nødvendigvis berre har hatt negative sider for borna, men tvert i mot var med å gje dei økonomisk sjølvstende og autoritet. I dette kapittelet kjem det elles fram interessante problemstillingar knytt til kontrastane i oppfatninga av barnearbeid i primærnæringane og det industrielle barnearbeidet. I primærnæringane vart barnearbeidet sett på som nødvendig, naturleg og moralsk rett. Det gav eit viktig tilskot til familieøkonomien, og borna fekk den opplæringa dei trong. Arbeidet vart oppfatta som naturleg fordi det gjekk føre seg i «Guds frie natur», og i dei protestantiske landa vart arbeid sett på som eit moralsk gode, også for born. Barnearbeidet i industrien, derimot, vart sett på med ei heilt anna uro. Argumentasjonen var at det industrielle barnearbeidet førte borna inn i verd som var ein fare både for helsa og moralen. I ei rekkje europeiske land i løpet av 1800-talet vart resultatet av dei offentlege debattane om det industrielle barnearbeidet lover som avgrensa og forbaud slikt arbeid.

Samstundes kan lovreguleringa av det industrielle barnearbeidet sjåast i samanheng med skulelovene som vart vedtekne på same tida. For Noreg sin del var dette slutten av 1800-talet. Med skulelovene på 1800-talet vart den obligatoriske skulen bygd ut både i Noreg og i andre europeiske land. Målet vart å få borna ut av fabrikkane og inn i skulane. I følgje Schrumpf vart det å vera på skulen no synonymt med den gode barndomen, og skule og arbeid vart oppfatta som gjensidig utelukkande. I kapittelet om *skulebarnet* gjer forfattaren nærmare greie for utviklinga av det offentlege skulevesenet i Noreg. Utover 1700- og 1800-talet gjekk skulevesenet i Noreg frå å vera kyrkjeleg til statleg styrt, innhaldsmessig gjekk skulen frå pietistisk misjon til folkeopplysning, og rekrutteringsmessig skjedde det ei utvikling frå utvalsskule til fellesskule for alle sosiale lag. For borna tydde dette at skulen kravde ein stadig

større del av tida deira og vart viktigare i sosialiseringa og oppsedinga deira. Her vert «unytteperspektivet» på barndomshistoria igjen påpeika. Fleire barndomsforskarar har hevda at utbygginga av den moderne skulen førte til at barnet vart økonomisk underordna og meir avhengig av dei vaksne, og at det offentlege og staten søkte å auke kontrollen med borna og barndommen, særleg blant lågare sosiale lag.

I kapittelet om *barnet mellom filantropi og rettar* tar Schrumpf utgangspunkt i FNs barnekonvensjon frå 1989 og skildrar korleis det i Europa frå midten av 1700-talet vaks fram eit endra syn på barnet. På denne tida fann det stad ei romantisering og «sentimentalisering» av barnet, og barndomen vart i aukande grad sett som ein eigen livsfase med høg eigenverdi. Barnet vart idealisert og ein meinte at barnet trong vern frå det harde og kjenslelause vaksensamfunnet. Dette synet var reflektert i den filantropiske barneredningsrørsla og i eit aukande statleg engasjement, som førte til at omkring 1900 var barndomen i ei rekkje europeiske land regulert av eit omfattande lovverk. I følgje Schrumpf har utviklinga av barnerettane gått frå einskildtiltak for utsette grupper til universelle rettar for alle grupper av born. Parallelt med dette har det skjedd ei utvikling frå instrumentelle tiltak der barnerettane var eit middel for å nå andre overordna mål, som ei sunn befolkning eller ein sterk nasjon, til at barnets beste vart eit mål i seg sjølv. Endeleg har barnerettane gått frå å vera nasjonale tiltak til å bli internasjonale gjennom lovgiving og framveksten av organisasjonar som UNICEF, Redd Barna og andre.

Med drøftinga av barnekonvensjonen trekkjer Schrumpf linjene fram til korleis vi i dag definerer den gode barndomen, som ei tid for leik og fysiske aktivitetar og der ikkje minst utdanning og skule har ein sentral plass. Dette blir gjerne sett på som noko naturgitt, men må snarare sjåast som barndomen slik han har blitt utforma i den moderne vestlege kulturen, skriv Schrumpf. Oppnår så forfattaren å utfordre det samtidige biletet av kva ein barndom er eller bør vera, og å skape nyansar i forteljingane om brot og kontinuitet, framsteg og forfall? Langt på veg lukkast ho med oppgåva. Boka fyller godt funksjonen som introduksjon til emnet barndomshistorie og kan på mange måtar lesast som eit oversyn over korleis ein gradvis kom fram til det moderne vestlege synet på barndom. Schrumpf lukkast også til ein viss grad i å nyansere dei etter hennar meining stereotype forteljingane om barndomens historie. Likevel går den moderniseringskritiske oppfatninga om at utviklinga i den vestlege verda dei siste hundreåra har ført til umyndiggjering og isolering av borna frå vaksenverda igjen som ein raud tråd i argumentasjonen, og såleis har forteljinga om forfall fått ein større plass og legitimitet i boka enn dei andre.

HIFOs styre

Leder: *Årstein Svihus*, Herman Gransvei 50 A, 5162 Laksevåg, tlf.: 908 79 443, e-post: Arstein.Svihus@rokkan.uib.no

Nestleder: *Anne Tove Austbø*, Stavanger Sjøfartsmuseum, Muségt. 16, 4010 Stavanger, tlf.: 51 84 27 26 (arbeid), fax: 51 84 27 01 (arbeid), e-post: anne-tove.austbo@stavanger.museum.no

Kasserer: *Arne Solli,* AHKR, Universitetet i Bergen, tlf.: 55150741 (privat), 55 58 89 50 (arbeid), 952 22 994 (mobil), e-post: Arne.Solli@ahkr.uib.no

Redaktør HIFO-nytt: *Inger Marie Okkenhaug*, AHKR, Universitetet i Bergen, Postboks 7805, 5020 Bergen, tlf.: 55 58 28 13 / 456 01 891, fax: 55 58 96 54, e-post: Inger.Okkenhaug@smi.uib.no

Styremedlemmer:

Anne Tove Austbø, styremedlem

Gro Hagemann,Fauchaldsgt. 1, 0365 Oslo, tlf.: 22 56 48 11, e-post: gro.hagemann@iakh.uio.no

Anne Kjersti Jacobsen, skolekontakt, Dælenenggt 23, 0567 Oslo, tlf: 22 71 89 48 (privat), e-post: anne_jacobsen@hotmail.com

Inger Marie Okkenhaug, styremedlem

Sissel Rosland, Edvard Griegs vei 30, 5053 Bergen, epost: sissel.rosland@ahkr.uib.no

Marianne Neerland Soleim, Sivs veg 14, 7600 Levanger, tlf.: 959 47 387, e-post: mns@falstadsenteret.no

Arne Solli, styremedlem

Varamedlemmer:

Stian Hauge, Institutt for historie og klassiske fag, NTNU, Dragvoll, Edvard Bulls veg 1, 7491 Trondheim, tlf.: 73 59 64 46 (arbeid), 976 59 836 (privat), epost: stian.hauge@hf.ntnu.no

Runar Jordåen, Klaus Hanssensvei 41, 5053 Bergen, tlf.: 900 68 573, e-post: Runar.Jordaen@ahkr.uib.no

Harald Dag Jølle, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø, tlf: 77 64 64 77 (arbeid), 959 34 728 (mobil), e-post: hdagj@sv.uit.no

Karsten Korbøl, Kjølberggata 1G, 0653 Oslo, mobil: 99 23 23 27, arbeid: 23 01 46 90, e-post: kkorbol@start.no

HIFO-sekretariatet

Halvor Wien Røre, sekretær for Den norske historiske forening (HIFO), tlf: 55 58 32 60, onsdag (0900–1200), e-post: HIFO @sv.uit.no.

Lokallagsrepresentanter

Agder: Anne K. Stigersand, Gamle Strømmevei 5, 4638 Kristiansand, tlf.(p)38 10 84 86, (a)38 07 34 50, mobil 931 32 856, e-post:annest1@online.no

Bergen: Jo Rune Ugulen, SFF – Senter for middelalderstudier – CMS, Villaveien 1A, 5020 Bergen, Tlf: 55588092(arbeid) 90540721(privat) e-post: rugulen@online.no

Bodø: Thomas Andreassen, Bodin videregående skole, Mørkvedtråkket 2, 8026 Bodø, e-post: thomas@gmail.com

Nordvestlandet: Jorunn Kristvik, Rekesvingen 10, 6500 Kristiansund N, tlf. 97514828, e-post: perishol@online.no

Rogaland: Anne Tove Austbø, Tostenkroken 11, 4085 Hundvåg, tlf. 51 84 27 26, e-post: anne-tove.austbo@stavanger.museum.no

Sogn og Fjordane: Gunnar Yttri, Øvre Stedjeveg 12, 6856 Sogndal, e-post: gyttri@hotmail.com

Sør-Trøndelag: Jørgen Ulvan Moe, Tyholtveien 2, 7016 Trondheim, tlf. 975 978 56, e-post: jorgenul@stud.ntnu.no

Nord-Trøndelag: Jon Reitan, Falstadsenteret, 7624 Ekne, e-post: jr@falstadsenteret.no

Tromsø: Richard Holt, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø, Telefon (+47) 77 64 57 98, epost: richardh@sv.uit.no

Vestfold: Jan Erik Ringstad, Nedre Gokstadvei 10, 3228 Sandefjord, tlf. 33 48 46 51, e-post: jan.erik.ringstad@sandefjord.kommune.no

Østlandet: Anne Ida Røkeness, IAKH, Seksjon for Historie, Postboks 1008 Blindern, 0315 OSLO, tlf.: +47 22 85 70 57, a.i.rokeness@iakh.uio.no Lokallagsstyret kan kontaktes på: hifoostlandet@iakh.uio.no

Redaksjon

Redaktør: *Inger Marie Okkenhaug*

Vararedaktør: *Runar Jordåen*

Ansvar for stoff om skole og formidling: *Anne Kjersti Jacobsen*

Innmelding, kontingent og abonnement

Innmelding skjer til foreningas adresse. Kontingenten er 650 kr per år, for masterstudenter 360 kr. Abonnement på *HIFO-nytt* koster 150 kr pr år, og kan tegnes ved henvendelse til sekretariatet.

A-blad **Returadresse:**

AHKR
Universitetet i Bergen
Postboks 7805
5020 Bergen

Norske historiedagar Tromsø 19.-22.juni 08

Institutt for historie skipar Norske historiedagar 2008 helga 19.-22.juni, saman med HIFO-Tromsø.
Hovudsesjonen heiter: "Korleis feire ein nasjonalstat i ei globalisert verd?", der feiring av 1905- og 1814-jubilea står sentralt.
I det internasjonale mangfaldsåret vil kulturelt mangfald ha ein eigen sesjon, tilliks med ein om nordområda, og ei rad andre interessante sesjonar. Det blir dessutan ein sosial profil og ekskursjonar både i byen og omlandet.

Historiemøtet finn stad på Universitetetsområdet i Tromsø

Konferanseavgift
Konferanseavgift (inkl. festmiddag) kr. 1400,- før 1. april 2008. Kroner 1700,- etter 1. april 2008.
Konferanseavgift student (inkl. festmiddag) kr. 1100,- før 1. april. Kroner 1450,- etter 1. april 2008.
Konferanseavgift inkluderer seminaravgift, kaffepausar, tre lunsjar, mottaking fredag, intern transport i Tromsø laurdag og søndag, festmiddag og billett med fjellheisen, ekskursjonar laurdag.
Avbestillingar etter 1. mai vil bli fakturert eit gebyr på 600,- kroner

Påmelding/meir informasjon: http://uit.no/historie/nhd/

Sesjoner (word-format)

Fredag:

- Museums-/formidlingssesjon
- Advokaten og næringslivet 1850-1940
- Norsk misjon: praksis og representasjon
- Vitenskap og polarpolitikk

Lørdag:

- Nordområdesesjon: Norge og Russland/Sovjetunionen: Strid om land, hav og sokkel i nordområdene
- Nasjonens hukommelse – Nasjon og bibliotek ca. 1800-2000
- Kalmarunionen
- Helse- og medisinhistorie: Kjønn, kultur og etnisitet i medisinhistorien
- Utenlandsk eierskap i norsk næringsliv, historiske erfaringer
- Vestnordiske relasjonar
- Mangfald i historia
- Familien som argument - nyere tilnærminger til kjønnshistorien
- Transnasjonale arbeidsrelasjonar
- Fredshistorie: Fredsapostel fra utkanten